

Humanitært arbeid i internasjonale
operasjoner:
En analyse av feltprestens rolle i humanitært
arbeid i Kosovo i 2004

SVF-6900

Reidun Furuseth

*Mastergradsoppgave i KOSIFF
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Universitetet i Tromsø
Våren 2011*

Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder, Bror Olsen, for god hjelp,
støtte og oppmuntring til å gjennomføre masteroppgaven

INNHOLDSFORTEGNELSE

INNHOLDSFORTEGNELSE	3
1. MOTIVASJON	5
2. METODE	8
3. BAKGRUNNSHISTORIE FOR DEN ETNISKE KONFLIKTEN I KOSOVO.....	11
3.1 ”Serbisk” religion og myte.....	11
3.2 ”Albansk” religion, myte og språk.....	15
3.3 Hvordan bakgrunnshistorien for den etniske konflikten i Kosovo påvirket feltprestens rolle i 2004	17
4. EN TEORETISK REFLEKTERT ANALYSE AV FELTPRESTENS ROLLE I HUMANITÆR INNSATS I INTERNASJONALE OPERASJONER	20
4.1 Humanitært arbeid som en utleving av kristen etikk.....	21
4.2 Humanitært arbeid som en legitimering av feltprestens tilstedeværelse i internasjonale operasjoner.....	25
4.2.1 I hvilken grad bør feltpresten delta i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner sett opp mot egen faglige sjefs forståelse.....	26
4.3 Humanitært arbeid som et middel til å forhindre kjedsomhet.....	29
4.3.1 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til sjefens forståelse	30
4.3.2 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til soldater og befal	32
4.3.3 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til pårørende.....	34
5. HVILKEN BETYDNING HAR FELTPRESTENS ROLLE I HUMANITÆR INNSATS FOR LOKALBEFOLKNINGEN I KOSOVO.....	36
6. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	38
7. LITTERATURLISTE	42

1. MOTIVASJON

Flere og flere norske kvinner og menn har erfaring fra deltagelse i Norges internasjonale militære operasjoner. Det norske forsvaret har som oppgave å forebygge og håndtere sikkerhetsutfordringer mot Norge og norske nærområder, og i tillegg ”delta i flernasjonale operasjoner, forankret i folkeretten og internasjonalt forsvarssamarbeid, bidra til fred, stabilitet, håndhevelse av internasjonal rett og respekt for menneskerettighetene, samt forebygge bruk av makt fra stater og ikke-statlige aktører mot norsk og internasjonal sikkerhet” (<http://forsvaret.no/om-forsvaret/fakta-om-forsvaret/forsvarets-oppgaver/Sider/Forsvarets-oppdrag-i-fred-og-krig.aspx>). Det er lange tradisjoner for at feltpresten deltar ved internasjonal tjeneste når norske styrker sendes ut.

24. mars 1999 ble militære operasjoner iverksatt i Kosovo. Dette var vedtatt av NATO, men ikke autorisert av FNs i Sikkerhetsråd¹. Den politiske begrunnelsen som ble gitt var at det forelå en humanitær krisesituasjon: Kosovoalbanerne var eller sto i fare for å bli drept eller drevet på flukt dersom det internasjonale samfunn ikke grep inn mot Milosevic og hans regime. De faktiske forhold var at det allerede foregikk massakre av kosovoalbanerne og at de var fordrevet. Dette var likevel ikke en holdbar begrunnelse for at angrepet var i samsvar med folkeretten. Argumentene fra NATO landene var at Sikkerhetsrådet var lammet. Argumenter som ble brukt av NATO var at ”Kosovo-krigen” gjaldt en humanitær intervensjon eller en fredsbevarende operasjon, og at dette i seg selv ga et folkerettslig grunnlag. Den multinasjonale brigaden KFOR (Kosovo Force) gikk inn i Kosovo etter luftangrepene i 1999 og står fortsatt der². Den generelle sikkerhetssituasjonen i 2011 er stabil, selv om det fortsatt er etniske spenninger mellom kosovoalbanere og kosovoserbere, særlig i nordlige del av Kosovo (<http://www.norway-kosovo.no/Norsk/kosovo/fakta/Naringslivets-samfunnsansvar/>).

En tidligere feltprest med erfaring fra internasjonal tjeneste har problematisert prestens deltagelse i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner. Dette innlegget belyser

¹ ”Sikkerhetsrådet kan, i motsetning til statene, bruke militære midler for å opprettholde eller gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet, altså selv om det ikke foreligger en selvforsvarssituasjon i forholdet mellom stater. Det følger av FN-paktens artikkel 42. Sagt på en annen måte: Bortsett fra i selvforsvarssituasjoner er retten til bruk av militær makt forbeholdt Sikkerhetsrådet, og det alene.” (Eskeland, s 12, NMT 12-03)

² KOFOR består i dag av fire multinasjonale stridsgrupper og har hovedkvarter i Pristina. Stridsgruppene er planlagt redusert til to i løpet av 2011. Norge har 3-4 stabsoffiserer i KFOR HQ (<http://forsvaret.no/om-forsvaret/forsvaret-i-utlandet/kosovo/Sider/kosovo.aspx>)

diskusjonen som finnes i feltprestens eget fagmiljø. Feltprest Aslak Brekke skriver følgende i en artikkel i Pacem i 1998:

”En prest er tildelt en militær avdeling for å være prest for avdelingens soldater, En feltprest er ikke utsendt for å være misjonær, fredsforhandler eller økumenisk brobygger. Er noe slikt av nasjonal interesse, bør arbeidsgiver være Den norske kirke, en humanitær organisasjon eller UD. Feltpresten skal være ytterst forsiktig med engasjement utover avdelingens rammer, dels av sikkerhetsmessige grunner, men også fordi avdelingens humanitære innsats må inneha kontinuitet. Sjefer kommer og går, det samme gjør prestene. Presten bør derfor vektlegge kontinuitet og begrense avdelingens humanitære iver, fremfor å være pådriver! Et humanitært engasjement må planlegges i forkant av en utsendelse, kontakter må etableres og kontinuitet må sikres. Presten skal derfor aldri bedrive humanitære prosjekter for sin egen samvittighets skyld, han skal være en del av avdelingens planlagte aktivitet”
(<http://www.pacem.no/1998/1/1/intop/07brekke/>).

Brekke påpeker utfordringer ved å at feltpresten utfører humanitært arbeid under internasjonal tjeneste. Bl.a. problematikken rundt ansvarsforhold, sikkerhetsproblematikk og manglende kontinuitet. Som feltprest i FIST L/H i KFOR X³ gjorde jeg meg tanker om humanitært arbeid i forkant av utreise, underreise og i etterkant av utenlandsoppdraget. Min motivasjon for å vurdere feltprestens rolle som ”hjelparbeider” i humanitære oppdrag er basert på egne erfaringer som ble gjort under internasjonal tjeneste for NATO det siste halvår av 2004. Det er i skrivende stund over seks år siden jeg avsluttet min tjeneste på Balkan. Selv om det er gått mange år siden jeg gjorde tjeneste i Kosovo, er minnene både mange og sterke. I møte med lokalbefolkningen i Kosovo kom jeg tett på nød og urettferdighet. Vi så unge kvinner holde små barn bak bilene, slik at de skulle bli sløve av eksosen. Det var lettere for kvinnen å tigge penger med et tilsynelatende sykt barn enn med et ”friskt” barn. Vi ble fortalt at det ikke var barnets mor, men unge jenter som var satt til å tigge og at de hadde lånt barna fra ”agenter”. Kosovo er et de fattigste områder i Europa.

Jeg tror de fleste som ser fattigdom og nød med egne øyne, får et ønske om å hjelpe. Selv har jeg også kjent på ønsket om å gi humanitær hjelp til befolkningen i Kosovo.

I denne besvarelsen vil jeg drøfte følgende problemstilling:

Humanitært arbeid i internasjonale operasjoner:

- En analyse av feltprestens roll i humanitært arbeid i Kosovo 2004.

³Kosovo Force, kontingent 10: Internasjonale operasjoner i Kosovo perioden juni – desember 2004. Den norske kontingenten het FIST L/H: Forsvarets innsatsstyrker luft/helikopter. I denne besvarelsen brukes KFOR X synonymt med FIST L/H. Når det henvises til KFOR X, er det den norske kontingenten det er tenkt på. Feltpresten tilhører Den norske kirke, men med et særlig ansvar rettet opp mot det norske Forsvaret. Dvs. at en feltprest har sine arbeidsoppgaver knyttet opp mot militære enheter her i landet og internasjonal tjeneste utenlands

Begrepet rolle er nært beslektet til begrepet status (Eriksen, 2010, s.56). Med feltprestens status menes hennes plikter, rettigheter og muligheter i forhold til humanitært arbeid i internasjonal tjeneste. Feltpresten har ulike plikter, rettigheter og muligheter ut fra hvem hun forholder seg til. For eksempel har feltpresten plikt til å mota ordre fra militær sjef, og plikt til å leve etter kirkens orden uttrykt av biskopen. De ulike statusforholdene omtales i antropologien som sosiale roller (Eriksen, 2010, s.56). "I sosialantropologien er rollen definert som det dynamiske aspektet ved statusen dvs. si en persons faktiske oppførsel innenfor begrensningene en statusdefinisjon setter": Feltprest er en slik status; feltprestens rolle defineres av hva hun faktisk gjør innenfor det militære system som prest. Å være feltprest gir føringer for hva det forventes at man gjør.

Humanitært arbeid i denne besvarelsen omfatter arbeid som har som mål at mennesker som lider eller har det vanskelig skal få det bedre. Begrepene humanitært arbeid/innsats, humanitære hjelpeprosjekt og hjelpeprosjekt brukes synonymt.

I dette kapitlet har jeg fortalt om motivasjonen for å gå inn i oppgavens problemstilling. I det neste kapitlet beskriver jeg hvordan analysen av problemstillingen gjennomføres.

2. METODE

Jeg ønsker å gjennomføre en teoretisk reflektert analyse av feltprestens rolle i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner med utgangspunkt i innsamlende data under KFOR X. Analysen vil belyse både utfordringer og muligheter knyttet til humanitært arbeid. Mitt ”feltstudie” var ikke et bevisst studie med intervju eller strukturerte nedskrevne data. Data er basert på egne opplevelser som er analysert i ettertid. I løpet av det første halvåret leverte jeg delemne besvarelser med Kosovo som tema⁴. Enkelte erfaringer ble nedskrevet i den forbindelse. I tillegg vil jeg nevne at en internasjonal tjeneste skaper sterke minner, som det er lett å hente frem igjen. Den politiske situasjonen i Kosovo er blitt endret på disse seks årene⁵. I denne besvarelsen vil den politiske situasjonen som eksisterte i 2004 bli brukt. Der det blir referert til den politiske situasjonen i 2011 kommer det klart frem av teksten.

Oppholdets varighet var seks måneder med tre en-ukers permisjon i Norge. Jeg mener at egne erfaringer som jeg tilegnet meg i denne perioden er tilstrekkelig for å diskutere problemstillingen. Jeg vil også nevne at i min utenlandstjeneste hadde kontakt med feltprester fra andre nasjoner. Det var jevnlig møter for alle nasjonenes feltprester som var representert i den multinasjonale brigaden⁶. Kontakten med de amerikanske prestene var ukentlig, men ellers ikke noe samarbeid.

Denne analysen vil delvis være et feltarbeid innenfor antropologens eget samfunn (Eriksen, 2010, s.39), fordi FIST L/H i KFOR X er en norsk, militær enhet som er blitt forflyttet utenlands. Samtidig reiser man ut og lever i et annet land og et fremmed miljø så det er heller ikke feltarbeid hjemme. Med miljø mener jeg bl.a. klima, forlegning, fasiliteter og arbeidssted på Camp Bondsteel⁷. Kontakten med den lokale befolkningen under KFOR X var begrenset. Den militære sjefens avgjørelser i forhold til risikovurderingen og type arbeidsoppgaver reduserte muligheten for kontakt med lokalsamfunnet. Analysen av feltprestens rolle i humanitært arbeid, er foretatt opp mot militær sjef, faglig sjef, soldater, befal og pårørende.

⁴ I delemnene til det erfaringsbaserte mastergradsstudiet KOSIFF har jeg levert følgende oppgaver: ”En valgt konflikt – militærmakt og politikk: Var det rett av det internasjonale samfunn å gripe inn i konflikten i Kosovo?” og ”Identitet, en årsak til konflikt” med fokus på den etniske konflikten mellom serbere og albanere i Kosovo.

⁵ Kososo erklærte seg uavhengig i 17. februar 2008. Selvstendigheten blir i en overgangsperiode overvåket av internasjonal Civilian Office (ICO). Landets økonomi er fortsatt avhengig av bistand fra det internasjonale samfunnet. (<http://www.norway-kosovo.no/Norsk/kosovo/fakta/Naringslivets-samfunnsansvar/>).

⁶ Med feltprester i denne sammenheng menes både prester med ulike konfesjoner og livssynsrepresentanter (humanister).

⁷ Nærmere beskrevet i kap 4, under *Humanitært arbeid som legitimering av feltprestens tilværelse i internasjonale operasjoner*

Den militære kulturen regnes som kjent for feltpresten fordi hun også arbeidet i det militære systemet før og etter tjenesten i FIST L/H. Det er i dette feltstudiet ingen språkproblemer utover militær sjargong.

Analysen av feltprestens rolle knyttet opp humanitær innsats vil skje på tre nivåer. Det laveste eller innerste nivået er feltprestens egen motivasjon for å utøve en rolle i humanitært arbeid. Utleiving av kristen etikk og hvordan det er sammenfallende med feltprestens rolle i humanitært arbeid eller ikke, vil bli analysert. Det neste nivået i analysen vil være der hvor feltprestens rolle, i form av plikter eller muligheter knyttet til humanitær innsats har til hensikt å oppnå et høyere/ønsket mål. Feltprosten ønsker å legitimere prestetjenesten gjennom humanitært arbeid og militær sjef ønsker å forhindre krigstretthet hos soldater. Feltprosten (prestefaglig sjef) ønsket å sikre feltprestetjenesten mot eventuelle økonomiske kutt i driftsbudsjettet. Militær sjef i FIST L/H ønsket å oppnå best mulig stridsdyktighet blant soldatene. Under analysen av krigstretthet vil feltprestens rolle vurderes opp mot militær sjef, soldater, befal og deres pårørende.

Min erfaring som feltprest i denne operasjonen var at jeg ikke hadde klart å tilegne meg god nok oversikt over Kosovos historie i forkant av utreisen. Ved manglende vektlegging eller mangelfull innsikt i det historiske bakgrunnsteppet i konflikten mellom de ulike etniske gruppene i Kosovo, er det lett å trå feil for feltpresten. Det er spesielt viktig med innsikt i etniske konflikter fordi de sjelden er løst selv om situasjonen har roet seg. Jeg mener også at den historiske innsikten er en forutsetning for å kunne diskutere om feltpresten kan eller bør utføre humanitært arbeid i Kosovo. Av denne grunn har jeg valgt å gi en utfyllende beskrivelse av bakgrunnen for den etniske konflikten mellom serbere og albanere i kapittel 3⁸. Historien vil også bli referert til underveis i besvarelsen. Kapittel 5 handler om betydningen av det humanitære arbeidet for sivilbefolkningen i Kosovo. Kapittel 3 og 5 henger tematisk sammen. I kapittel 6 søker jeg å gjøre noen betraktninger om feltprestens plikter, rettigheter og muligheter som er knyttet opp mot deltagelse i humanitær innsats i internasjonale operasjoner i Kosovo 2004.

⁸ Kosovo er et lappeteppes av ulike identiteter hvor de ulike etniske gruppene ofte lever geografisk atskilt. Grunnen til denne oppdelingen har fra tidligere vært tilhørighet til klanen eller rettslig lojalitet til en gruppe, religion, språk eller urban versus tradisjon (Duijzings, 2000, s.12). Majoriteten av befolkningen i Kosovo er albanere ca 94 %. Det er ca 5,3 % serbere. Resten, ca 2,7 % er andre (<http://www.norway-kosovo.no/Norsk/kosovo/fakta/Naringslivets-samfunnsansvar/>).

Empirien er hentet fra egne erfaringer i FIST L/H I KFOR X, som er bestemt i tid, ut fra en bestemt gruppe mennesker og et avgrenset geografisk område. Gjennom drøftingen vil jeg også trekke inn erfaringer fra andre situasjoner innenfor feltprestenes historie og erfaring som jeg har tilegnet med ut fra hva jeg har hørt, lest og sett i min tid som feltprest i forsvaret. ”For å gripe den sosiale verdens innerste logikk må en gå inn i det spesifikke i en empirisk virkelighet, som er historisk og geografisk situert. ..med det mål for øyet å konstruere eksempelet som et ”spesialtilfelle av det mulige”” (Bourdieu, 1995, s. 30) skriver Bourdieu i forordet til sin bok *Distinksjonen*. Enhver hendelse er plassert inn i historien. Siden feltprestens erfaring er plassert inn i en lineær historieforståelse vil det på det gitte tidspunkt være bestemte mennesker (soldatene/de serbiske munkene el.) som påvirker samspillet med henne. Dette samspillet vil foregå i et bestemt miljø (Kosovo/Camp Bondsteel), med tilhørende påvirkninger som sikkerhetstrusselen (risikovurderingen) og lokal kultur. Feltprestens erfaringer er nødvendigvis ikke allmenne, men de er gyldige eksempler på en feltprests tanker og erfaringer. Feltpresten har både sin taushetsplikt som prest og forsvarets sikkerhetsinstruks å forholde seg til. Dette er tatt hensyn til i besvarelsen.

3. BAKGRUNNSHISTORIE FOR DEN ETNISKE KONFLIKTEN I KOSOVO

Bakgrunnen for konflikten mellom serbere og albanere i Kosovo er sammensatt og går langt tilbake i tid. Det er ulike meninger om hvor langt tilbake den går. Noen vil hevde slaget på Kosovo-sletten i 1389 er opprinnelsen⁹. Andre vil si at det var politiske avgjørelser tatt av Tito og senere Milosevic som resulterte i geriljakrigen i Kosovo i 1989-1999¹⁰, som er årsaken til den etniske konflikten som fortsatt eksisterte den gang jeg var stasjonert som feltprest i Kosovo. I denne oppgaven er den etniske konflikten mellom serbere og albaner i Kosovo valg ut¹¹. Jeg mener det er viktig å ha innsikt i konflikten for å forstå hvilket vanskelig historisk og kulturelt terreng feltpresten må forholde seg til med tanke på oppstart og gjennomføring av humanitær innsats I Kosovo.

3.1 "Serbisk" religion og myte

Under det ottomanske rike ble ortodoksien og nasjonalideologi knyttet sammen for første gang. Under Serbias storhetstid (1205-1389) blir den serbiske kirke selvstendig og det dannes et eget bispesete i Pec (Kosovo). Det bygges praktfulle kirker og klostre, ikon-maling og litterære verker blir produsert. På sommeren 1389 står slaget på Kosovo-sletten. På serbisk side ledes det av Kong Lazar med støtte fra albansk og bulgarsk side. Dette var de kristne balkanfolkenes samlede forsøk på å drive tyrkerne tilbake. Det ottomanske riket vant slaget og ekspanderte. Myten forteller at Lazar valgte det "himmelske" riket fremfor en seier på jorden(Kosovo-myten). Under tyrkerne blir den serbiske overklassen utryddet eller fordrevet og erstattet med tyrkere. Serberne beholdt sin kristne tro og prestene i den ortodokse kirke var aktivt og militært involvert i serbernes frigjøringskamp fra tyrkerne. Etter Serbias selvstendighet i 1879 blir den serbisk-ortodokse kirke proklamert som statsreligion og nasjonale helligdager inneholdt kirkelige ritualer. Den serbisk-ortodokse kirke får en direkte

⁹ Dette slaget foregikk mellom tyrkerne under sultan Murat på den ene siden og kristne folkeslag (serbere, bosniere, kroatere, albanere og bulgarere) under den serbiske tsaren Lazar på den andre siden. Begge herskerne døde i slaget.

¹⁰ Konflikten mellom albanere og serbere er institusjonalisert gjennom historien. Gjennom historien finnes mange eksempler på folkegrupper som har utført handlinger som favoriserer en folkegruppe fremfor en annen. Ettersom historien har gjentatt seg, har en på ny knyttet gammel historie inn i ny historie: Slik får serberne sin forståelse av seg selv som et offer. Legenden sier at Lazar drømte natten før slaget at han får valget fra Gud om å vinne dette slaget på jorden eller vinne evig liv i himmelen. Som en kristen velger han å tape slaget på jorden. Dynamikken i bruk av historien har skapt et hat mellom de to etniske gruppene. Bestefar har fortalt mytene og egen-opplevde historier til sin sønnesønn. Slik er opplevelsen av at *den andre* er helt forskjellig fra en selv blitt sannhet også i den nye generasjon. (Forelesning ved prosjektdirektør Steinar Bryn, Nansenskolen KOSIFF, delemne 3: Militærmakt og politikk)

¹¹ Serbere og albanere er de to store gruppene i Kosovo. 94 % serbere og 5,3 % albanere i 2011 (<http://www.norway-kosovo.no/Norsk/kosovo/fakta/Naringslivets-samfunnsansvar/>)

politisk rolle, spesielt i tider med krise. Serbisk nasjonalisme er grunnlagt i religiøs mytologi og symboler som har muliggjort rettferdiggjøring av folkemord og etnisk rensning. "Myths and symbols can even help in breeding collective violence, through the creation of an ideological context in which violent acts are made thinkable" (Duijzings, 2000, s. 178).

Ved bruk av myten skapes det "kunnskap" og en tinglig verden konstrueres. Fortellingen om Lazar og hans offer på jorden blir brukt som et redskap for å konstruere et lidende Serbia. Det lidende Serbia blir en "symbolsk form" som forsterker en opplevelse av en "aktiv aksept" av at Serbia fortjener å heve sin status. Denne status kan heves på bekostning av andre fordi det serbiske folk fortjener det. Tidlig på 1980-tallet får den serbisk-ortodokse kirke en tilbakekomst på den politiske scene. Med fokus på Kosovo ble Serbias lidelse igjen brakt frem: Den gryende konflikten mellom serbere og albanere er i virkeligheten en kamp mellom kristne og muslimer. Muslimene skulle angivelig gå til "hellig krig" og gjøre en etnisk rensing av serbere i Kosovo. Folkemord på albanerne blir begrunnet teologisk. Brudd på menneskerettighetene ble gjort om til en kamp mellom gamle fiender; serbere og muslimer (som ble knyttet opp mot tyrkere, den gamle fienden). Selv i massemedia fremstilles serberne som lidende; døde serbere fra 2. verdenskrig "begraves" i minneseremonier og antall falne telles og markeres.

Den serbiske identitet og nasjonalforståelse har blitt institusjonalisert i den serbisk-ortodokse kirken og dens ledere. Enkelte verdslige litterære former, men i all hovedsak kirkelig litteratur og tradisjon ble produsert. En muntlig tradisjon som bevarte nasjonalfølelsen var "heltevisene" som holdt den historiske tradisjon levende. Heltevisene blir en måte å bruke det historiske konseptet i en empirisk kontekst. Myten om Lazar er formet som en heltevis. Heltevisene ble produsert i stort omfang etter Serbias selvstendighet. Kosovo-myten har spilt en stor rolle i serbisk politikk. Bourdieu skriver at symbolske systemer som strukturerende strukturer er myter og kunst (kirkene, ikon-maling) som brukes som redskap for kunnskap og for konstruksjon av en "tinglig" identitetsforståelse (Bourdieu, 1996, s.39). Den objektive verden fremstilles som samstemt med den strukturerende subjektiviteten. Lokale martyrer males som ikon og blir brukt til å påvirke identitet gjennom påminnelse av helgenfortellingen. Den verden som syntes "klar" for serberne, var i deres forståelse også tydelig for resten av verden. Verdenssamfunnet derimot delte ikke serbernes forståelse.

Kosovo-myten får en historisk form, ved at den brukes både av Tito og Milosevic, til å gi en ”samfunnsmessig betingelse” for ideologien som brukes til å nå politiske mål. Myten er utenfor tid og rom, og den blir moralsk viktig i situasjonen. Da bruddet mellom Stalin og Tito ble et faktum informerte Tito den jugoslaviske befolkning om dette på den ”mytiske” datoen, 28. juni 1948, dagen for Kosovo-slaget. Bruddet ble av Tito omformet til en myte: ”Allerede under den andre verdenskrig var det et utløp til jugoslavisk sosialisme, men det var først nå var den riktige tiden kommet”¹². Milosevic brukte denne formen i 1989, under 600 års-markering av Kosovo-slaget. Milosevic spilte på gamle og dype følelser i den serbiske befolkningen. Albanerne blir ikke nevnt med et ord i hans tale, enda albanerne deltok på serbisk side. Myten som ”sosial form” ble gjort vilkårlig, dvs. den tilhører nå en bestemt gruppe (serberne).

Serbisk identitet hadde mistet mye av sin politiske betydning under Tito¹³. Den serbiske identiteten måtte gjenskapes. Etter maktovertagelsen ensrettet Milosevic massemediene slik at de ble et entydig talerør for den nye nasjonalistiske partilinje. I 1988 inntreer et nytt fenomen i jugoslavisk politikk; politiske massemøter fremstilles som ”spontane”, men var i virkeligheten velregisserte forestillinger satt i verk av Milosevic.

”Det var en kjerne av ”profesjonelle” demonstranter som gikk igjen. De hadde folkedrakter og bar nasjonale symboler som ingen hadde sett offentlig etter krigen, serbiske helter og konger, det gamle serbiske flagget og nasjonalromantiske motiver fra Kosovo-slaget.” (Mønnesland, 1999, s. 244)

Utelukkingen av albanere forsterkes gjennom ”omskrivning” av Kosovo-myten, og at den ble gjort vilkårlig. Milosevic bruker media til å produsere ideologi ved å velge ut deler av kulturen for å fremme serbernes identitet. Folklore er politisk effektivt fordi budskapet fremmer harmoni i den enkelte, fremfor en ”lederstemme”. Kulturen som forener serberne (kommunikasjonsmedium) blir også kulturen som skiller ut albanerne (distingsjonsredskap). Albanerne definere sin identitet ved å se avstanden til den herskende kultur.

¹² Årsaken var at Stalin ikke lenger aksepterte Titos egenrådige utenrikspolitiske beslutninger på bekostning av Stalins forståelse av kommunismen.

¹³ ”Religion sto sterkere blant katolikkene og muslimene [albanerne] enn blant de ortodokse [serberne]. I Serbia mistet den ortodokse kirke mye av taket ... Det politiske presset mot religionsutøvelse var sterk, og deler av den unge generasjonen mistet enhver kontakt med religionen, og dermed en viktig del av sin kultur. Mange unge trodde på en tese om et nytt, sosialistisk menneske med en felles jugoslavisk kultur var i ferd med å vokse frem” (Mønnesland, 1999, s. 220)

Milosevic bruker kommunikasjonsforholdene til å understreke sin makt. Han styrer massemedia og de ”profesjonelle demonstrantene”. Han akkumulerer den symbolske makten ved at det han produserer av serbisk identitet blir større enn hva den enkelte kan gi tilbake av hengivenhet. Dette kan sammenlignes med gavens evne til å skape en ubalanse i maktforhold mellom giver og mottaker (Mauss). Milosevic får makt over serberne som står i hengivenhetsgjeld til sin leder. Milosevic brukte trekk fra den nasjonalromantiske periode for å oppfriske den serbiske identiteten. Gamle-Serbia (Kosovo) var en viktig brikke i strategien pga den sterke betydningen for identiteten som serbernes ”hellige land”¹⁴. Denne sterke identiteten knyttet til Gamle-Serbia, var i virkeligheten en konservativ ideologi som kun tjente de herskendes interesser. Milosevics egne interesser ble ivaretatt ved at kampen ble ført direkte (hans taler) og stedfortredende (gjennom den serbisk-ortodokse kirke som får muligheter til å drive religiøs aktivitet). Forholdet til religion ble mer liberalt, men fremdeles var det restriksjon på den religiøse aktiviteten¹⁵. Geistlige og andre som var i en særstilling benytter seg av sine privilegier ved at de plasserte kapital på seg selv. Geistlige innen den serbisk-ortodokse kirke ville ikke dele kapital (fordeler) med den katolske kirke som i all hovedsak bestod av albanere. Forholdet mellom albanere og serbere i Kosovo ble verre under Milosevic.

Det er viktig å skille en myte som er skapt av en gruppe som helhet og en myte som er produsert av et spesialistkorps. Milosevic brukte Kosovo-myten bevisst til å skape splid mellom albanere og serbere i Kosovo ved at han bl. a utelater albanernes innsats. Hans produksjon av ”demonstranter” er også et tegn på hvordan myten omdannes og reproduseres til ideologi. Den serbiske nasjonalismen som produseres under Milosevic kan ikke skilles fra ham (spesialistkorpset¹⁶). Ideologier har alltid dobbel bunn; den uttrykker visse klassers interesser og den viser produsentens egne interesser. Mytens egenskap er at den er velegnet til å skape orden i kaos, fordi den har en sterk moralsk overtone. Moralen blir tydelig og vanskelig å overprøve (Kosovo-myten representere kampen mellom det gode og det onde). Milosevic videreutviklet ideologien til å gjelde et dialektisk forhold. I et rangsystem er det mulig å utøve symbolsk makt fordi det skapes samfunnsklasser (albanere - serbere) og deling av ideologisk arbeid (kulturell elite knyttet til Milosevic og den serbiske hær). Et kjennetegn

¹⁴ Serbias historie på 1800-tallet var preget av gradvis frigjøring fra tyrkisk overherredømme og ekspansjon. Utviklingen av et Stor-Serbia hemmes av rivalisering mellom to serbiske dynastier. Milosevic ønsker igjen et ”Stor-Serbia”.

¹⁵ Islam var fortsatt forbundet med tyrkerne og i særstilling av religiøs aktivitet og ikke tillatt i samme grad som kristendom.

¹⁶ Bourdieu, 1996, s. 41

er dominans som system. Den serbiske identiteten var og er preget av Milosevic bruk av symbolske dominansredskaper. Serbia så på seg selv som forsvareren av europeisk kultur og kristne verdier sammenlignet med islamske/albanske verdier.

3.2 "Albansk" religion, myte og språk

Albanernes tro er fordelt mellom islam, den romersk katolske kirke og den gresk-ortodokse kirke. For albanerne har det vært viktig å dempe forskjellene i religiøs og regional identitet. Den religiøse splittelsen har spilt en mindre rolle. Fra store ideologier er dette kjent bl.a. under kommunismen, som skiller politikk og religion. Albanere blir ateister ut fra vektlegging av religion i begrepet identitet. Albanere er en økumenisk nasjon. Årsaken er Albanias store forfatter Frasheri (1846-1900) av Bektashis doktrine som fremmer broen mellom religioner¹⁷. Episk diktning inneholdt kampen mellom det gode og det onde. Forfatteren håpet nok på at disse doktrinene en gang skulle bli en religion som bandt muslimer og kristne sammen. Skaderbeg er også omtalt i den episke diktningen. Albanerne, ledet av Skaderbeg, satte seg til motverge mot tyrkerne. Han var som liten gutt tatt av tyrkerne for så å bli oppdratt innen islam¹⁸. Skaderbeg rømte fra den tyrkiske hær og kjempet mot tyrkerne. Skaderbeg ble albanernes store helt og nasjonale symbol. På 1900-tallet ble Kosovo-myten viktig i serbisk nasjonal ideologi. Som motsvar ble Kerbela-myten en komponent i albansk ideologi. Bektashi-doktrinen var blitt til ved litterær aktivitet i albanske intellektuelle kretser for å skape religiøs toleranse. Dette var et motsvar til Kosovo-myten og den serbisk-ortodokse kirke, men den sto langt svakere.

Albanerne holder liv i myten om Skaderbeg som ble deres nasjonale symbol. Hans våpenskjold preger det albanske flagget. Det albanske flagget har rød bakgrunn med Skaderbeg sitt våpenskjold i svart. Flagget er albanernes identitetsmerke i dag. Flagget blir i dag bl.a. brukt ved bruddefølger, mennene holder flagg og våpen ut av vinduene. Flagget representerer en albansk gruppe og Skaderbeg sin religiøse kamp er tonet ned (Situasjonen i 2004). Ved å gjøre flagget til symbol for albansk identitet fremfor de kristnes kamp mot tyrkerne (muslimer) inkluderer flagget de tre albanske religiøse retningene. Flagget er en av albanernes "institusjon" som ivaretar nasjonal bevissthet.

¹⁷ Det bygger på shia-tradisjoner og Kerbela-myten. Denne myten omhandler kampen mellom det gode og onde. Ali og Husayn som var i slekt med Muhammed, blir martyrer. Myten omhandler også det å være brobygger.

¹⁸ Tyrkerne krevde at de førstefødte, som en slags skatteplikt, skulle oppdras innenfor islam slik at den tyrkiske kulturen og islam ekspanderte.

Etter at serberne utvandret i 1690 slo albanerne seg ned i Kosovo¹⁹. De som bodde i fjellene i nord utviklet et klan- og stammesamfunn som har holdt seg helt til våre dager. Denne klanen var kulturbæreren for det kosovoalbanske folk. Blant albanerne var det ingen sterk bevissthet om egen nasjon. De få forsøkene på 1800-tallet var ledet av røverhøvdinge. Det fantes ingen intellektuell middelklasse som kunne drive det fremover. Siden albanerne tilhører tre trossamfunn kan ikke religion bli grunnlaget for den nasjonale identiteten, som hos serberne. Språk og kulturelt fellesskap blir det samlende. Ved å vise til felles språk får de en enhetlig identitet. Språket ”kan utøve en strukturerende makt bare i kraft av at [det] selv er strukturert” (Bourdieu, 1996, s. 49). Språket setter en ramme for forståelse av verden. Språket blir ”symbolsk makt”. I Kosovo i dag (2004) er alle stedsnavn skrevet på serbisk og albansk, men over nesten hele Kosovo er det serbiske stedsnavnet overmalt. Dette er et tydelig tegn på språkets betydning for albanerne i kampen om et selvstendig Kosovo, en kamp mot serberne.

Perioden 1968 til 1980 var preget av kulturell oppblomstring for kosovoalbanerne. I 1969 ble det opprettet et eget universitet i Pristina med et stort innslag av albanske studenter. Albanske lærebøker ble tatt i bruk i Kosovo. Albanerne fikk mulighet til å utvikle en egen intellektuell klasse som kunne være deres identitetsbærere i moderne tid. Ved å få sitt eget språk som knyttes til det litterære og intellektuelle vil denotasjon og ikke minst konnotasjon bevisstgjøre og styrke en identitet. ”Denotasjon defineres som det erklærte, entydige innholdet ved en setning; konnotasjon defineres som det implisitte, antydende, insinuerte ved et utsagn – ”signalene” den og den meldingen gir (Eriksen, 1996, s. 50). Først når de får sitt eget språk styrket vil de kunne kommunisere med serberne, som likeverdige. ”Kommunikasjon er en utveksling av meningsfulle tegn”(Eriksen, 1996, s. 45). Eriksen sier at kommunikasjon ikke finner sted dersom det ikke finnes en mottaker. En fare i Kosovo i dag er mangel på høyt utdannede unge mennesker. Krigen i 1999 var årsak til at mange unge avbrøt sin utdanning pga krigsinnsats eller at de fikk seg godt betalte jobber²⁰. Det er allment kjent at universitet krever bestikkelse ved at studentene må betale en årslønn for å få vitnemål på sine avlagte eksamener. En utfordring blir hvem som skal være den alternative premissleverandører til

¹⁹ I 1690 hadde situasjonen forandret seg pga Østerrikes kamp mot Tyrkia endres. Patriarken i Pec beslutter en utvandring til Ungarn. Det var 40 000 serbere hovedsakelig fra Kosovo som dro.

²⁰ Den militære campen vi levde i var Kosovos største ”bedrift” drevet av et utenlandsk firma. Vi hadde universitetsutdannede folk som ”barjenter”. Driften av KFOR-leirene tappet lokalsamfunnet for nødvendig fagkunnskap fordi NATO kunne tilby høyere lønn.

kosovoalbanernes identitet i forhold til de fundamentalistiske retningene fra bl.a. Saudi-Arabia som gjør seg gjeldene i dag i Kosovo (2004). Hvis den unge generasjonen kosovoalbanere fremmer sin identitet gjennom egne litterære verk i lys av internasjonale litterære verk, vil deres identitet være formbar og ha evne til kritikk mot usunne verdier.

3.3 *Hvordan bakgrunnshistorien for den etniske konflikten i Kosovo påvirket feltprestens rolle i 2004*

Den etniske konflikten og situasjonen i Kosovo i 2004 var sammensatt. Det var fortsatt spent mellom de ulike etniske gruppene. Det var på den tid ikke avholdt valg om Kosovos selvstyre. Dette var et betent politisk spørsmål; kosovoserbere ønsket å beholde sin tilknytning til Serbia mens kosovoalbanere ønsket selvstyre. I mars 2004 var det igjen sammenstøt mellom kosovoalbanere og KFOR. Kosvoalbanere utførte hevnaksjoner mot kosovoserbere. Det ble innstramminger i forhold til feltprestens bevegelsesfrihet i 2004, sammenlignet med enkelte prester i tidligere kontingenter.

Den etniske konflikten og dens bakgrunnshistorie kan ha begrensninger for feltpresten i hennes utøvelse av humanitært arbeid. Feltprestens sosiale status styres ut fra lokalbefolkningens forståelse av det å være geistlig. Goffmann skriver at man trekker inn tidligere erfaringer og stereotype holdninger når man vurderer mennesker som man ikke kjenner (Goffmann, 1993, s.11) Historisk sett hadde de geistlige innenfor den serbisk-ortodokse kirke plassert kapital (fordeler) på seg selv, de ville ikke dele kapital (fordeler) med den katolske kirke. De hadde også plassert kapitalen, slik at de fikk personlige fordeler. En feltprest kan bli tilegnet disse egenskapene fra lokalbefolkningen, ut fra historien. I samarbeid med andre geistlige som er vant med denne ”rettigheten” (fordeler) kan forventningene være ulike og samarbeidet bli problematisk. Feltprestens rolle kan begrenses ut fra forutinntatte holdninger hos lokalbefolkningen.

Religion er en komponent i den etniske konflikten. Hos serbere ble religion brukt til å skape den serbiske identiteten. Hos albanere derimot var religion nedtonet fordi den albanske gruppen var multireligiøs. I utgangspunktet antas det å være uproblematisk at feltpresten ut fra sin status innehar bestemte kvaliteter forutsatt at samfunnet kun besto av sosiale strukturer. ”Den sosiale struktur kan således oppfattes som samfunnets matrise, tømmt for mennesker; ..., abstrahert fra det konkrete sosiale liv” (Eriksen, 2010, s. 81). Feltpresten skal ikke forholde seg til en struktur, men ulike individer fra ulike etniske grupper. Et sosialt system defineres

som "et sett av sosiale relasjoner som regelmessig aktualiseres gjennom samhandling" (Eriksen, 2010, s. 83). I en etnisk spent situasjon vil individene fra de ulike etniske gruppene samhandle i mer eller mindre grad. Hvis det i Kosovo i 2004 verken er funksjonelle sett av rettigheter, plikter, normer eller sosial kontroll eller tilstrekkelig samhandling mellom de etniske gruppene, vil det være vanskelig å opptre som en offentlig religiøs person (geistlig). Årsaken er at religion både påvirker individet og den kollektive struktur i Kosovo. I en etnisk spent situasjon vil det være bedre å ha en nøytral religiøs person til å drive humanitært arbeid, fordi en feltprest kan skape unødvendige spenninger hos individet og eller kollektivet/samfunnet.

Jeg mener at man skal være forsiktig med å utføre handlinger som kan inneha en symbolsk makt. "Symbolsk makt er den usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den" (Bourdieu, 1996, s.38). Milosevic brukte symbolsk makt den gang han produserte og anvende myter til å oppnå bestemte politiske mål. Både kosovoalbanere og kosovoserbere ble utsatt for dette maktpillet, den ene gruppen ble trykket ned og den andre gruppen ble opphøyet. Mitt spørsmål blir om den "militære humanitære innsatsen" kan inneha eller utøve symbolsk makt? Jeg mener at "militær humanitær innsats" i lokalbefolkningen i Kosovo kan ha symbolsk makt ved at prosjektet opprettholder synet på at mottageren kun er mottager. Bourdieu skriver at "symbolsk makt er makt til å konstruere virkeligheten,"(Bourdieu, 1996, s.40). I forholdet til kosovoserbere forblir serberne "den lidende". Milosevic skapte nettopp bildet av serbere som "lidende", fordi de var lidende hadde de rett til å bruke makt til å forsvare seg. Den "militære humanitære innsatsen" kan derfor opprettholde synet på serbere som lidende, både hos serbere selv og hos de norske soldatene.

Hos den albanske majoriteten kan "militær humanitær innsats" bidra til at kosovoalbanere får styrket sin oppfatning at KFOR er på deres side. I 2004 dukket det opp konfrontasjoner mellom KFOR-soldater og den albanske befolkningen, der KFOR soldatene gikk inn og beskyttet den serbiske minoriteten mot albanske overgrep (hendelsen i Pristina i mars 2004). Det var vanskelig for den albanske majoriteten å forstå at KFOR nå gikk imot dem fordi KFOR ble opprettet for å beskytte den albanske befolkningen i Kosovo fra serbiske overgrep. Ved å gi humanitær hjelp til den albanske befolkningen kan det styrke kosovoalbanernes symbolske kamp om å skape en definisjon av den sosiale verden som svarer best til den kosovoalbanske gruppens egne interesser. Bourdieu skriver at det sosiale rom er

virkeligheten, fordi det styrer forestillingene om virkeligheten gjennom mennesket. (Bourdieu, 1996, s.42). Relatert til Kosovo betyr dette at den albanske majoriteten i Kosovo har en egenforståelse av at KFOR er deres allierte og de har rett til hevn mot serbiske enklaver.

Jeg mener ”militær humanitær innsats” ikke oppfyller kravet om at humanitær innsats skal være nøytral fordi FIST L/H kan ses på som et redskap for politiske interesser i kraft av å være ”The Royal Norwegian Air Force”. ”Militær humanitær innsats” kan være i besittelse av symbolsk makt som igjen kan forstyrre en allerede traumatisert egenforståelse hos albanere og serbere i Kosovo. Dette påvirker feltprestens rolle i kraft av de forpliktelser feltpresten har av forpliktelse i forsvarets etiske retningslinjer. ”Ved internasjonale engasjement skal forsvarets personell etterstrebe en høy etisk standard, og i all sin atferd vise respekt og toleranse overfor andres kultur og egenart” (Forsvarets verdigrunnlag, 1998, s. 27). Forsvarets verdigrunnlag har påpekt ”respekt og toleranse” som viktige verdier når man er i internasjonale operasjoner, og skal utføre oppdrag i en annen kultur.

I dette komplekse terrenget skal feltpresten orientere seg som delaktig i humanitære prosjekter. Det settes store krav til feltpresten om god kjennskap til den etniske konflikten og stor varsomhet med tanke på hvor sårbare mennesker/grupper er etter/i en etnisk konflikt.

4. EN TEORETISK REFLEKTERT ANALYSE AV FELTPRESTENS ROLLE I HUMANITÆR INNSATS I INTERNASJONALE OPERASJONER

Ved å analysere feltprestens rettigheter, plikter og muligheter som ligger i hennes rolle i humanitære prosjekter belyses følgende: I hvilken grad bør feltpresten delta i humanitært arbeid i militære operasjoner. I dette kapittelet vil feltprestens rolle i humanitært arbeid i Kosovo i 2004 bli analysert. I analysen av feltprestens rolle i humanitære innsats jeg deles opp diskusjonen i følgende områder:

- Humanitært arbeid i internasjonale operasjoner som feltprestens utleving av den kristne etikk.
- Humanitært arbeid som en legitimering av feltprestens tilstedeværelse i internasjonale operasjoner.
- Humanitært arbeid som et middel til å forhindre kjedsomhet blant soldater.

I analysen er det valgt ut bestemte grupper som feltpresten hadde en relasjon til under gjennomføringen av internasjonal tjeneste i 2004. De ulike gruppene er valgt ut fra hva jeg mener er berørte parter i denne problemstillingen. Det første avsnittet handler om feltprestens egenforståelse av rollen i humanitært arbeid i Kosovo i 2004. Det neste avsnittet omhandler legitimering av feltpresttjenesten og sett i relasjon til feltprestens faglige overordnende. Feltpresten har todelt ledelse, både en prestefaglig sjef og en militær sjef. Den prestefaglige sjefen er overordnet i kirkestrukturen (en overordnet i det kirkelige hierarkiske system). I det tredje avsnittet vil jeg analysere feltprestens rolle i humanitær innsats i forhold til humanitært arbeid som et middel til å oppnå et mål. Dette vil bli analysert i relasjon til militær sjef (i denne sammenheng blir det sjef for FIST L/H) og i forhold til soldater og deres pårørende.

Av hensyn til taushetsplikten benyttes sjef FIST L/H som samlebegrep på militær ledelse. Dvs. at den bestemte personen som hadde denne stillingen i FIST L/H ikke nødvendigvis innestår for alt i denne besvarelsen. Tilsvarende er gjort for prestefaglig sjef, dvs feltprost. I besvarelsen brukes begrepet soldat som en samlebetegnelse for alle deltagende i kontingenten. Pårørende fremstår på samme måte som et samlebegrep. Disse grepene er gjort av hensyn til taushetsplikten.

4.1 Humanitært arbeid som en utleving av kristen etikk

Det humanitære arbeidet kan fort bli en måte å leve ut den kristne etikk for feltprester som deltar i internasjonale operasjoner. Bibelen er en viktig rettesnor for prestedtjenesten. Prestens identitet er knyttet til å forkynne Guds Ord og utøve nestekjærighet. Diakoni er nestekjærighet i praksis. Ut fra sin indre motivasjon ønsker presten å leve etter de kristne verdier og ideal. Disse kan utleves gjennom humanitært arbeid.

Det vil alltid være et mangfold i menneskelig identitet. Ulike dimensjoner ved identifikasjon av det enkelte menneske kan for eksempel være; kjønn, alder, språk, familie, nasjonalitet, religion og utdanning. Betydningene av de ulike dimensjonene vil være varierende i forhold til bestemte situasjoner eller livsfaser (Eriksen, 1994, s. 35). Som feltprest i FIST L/H var cand. theol.-graden, det å være norsk og det å være major(militær grad) viktig, fordi dette definerte min plass i den militære strukturen, som kontingentens feltprest. Feltpresten var hun som hadde kvalifikasjoner i forhold til etiske avgjørelser og evne til medmenneskelighet (sjelesorg). Det var viktig å være norsk og militær fordi det gav meg en plass i kontingentens fellesskap.

Det er vanlig å tenke seg identitet som fellesskap som ligger utenpå hverandre, beskrevet som en serie konsentriske sirkler (Eriksen, 1994, s.39). De ulike identitetene kan bli aktivisert i forskjellige situasjoner. Den felles militære identiteten blir aktivert og vil skape interessefellesskap uavhengig om en er tekniker eller akademisk befal. Den militære identitet blir tydeligere når man tjenestegjør i internasjonale operasjoner fordi man som samlet enhet blir flyttet inn i et fremmed miljø. Det fremmede miljøet vil virke som et ytre press på enheten og det indre samholdet blir sterkere (Eriksen, 1994, s. 41). De fleste som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner kan fortelle om et sterkt samhold og godt kameratfellesskap. På en måte blir den militære identitet knyttet til det å være norsk soldat/offiser i utlandet en så sterkt identitet at interesser på annet felt blir mindre viktig. En fotballentusiast og en lesehest finner sammen over biljardbordet. Som feltprest blir man regnet med i fellesskapet fordi man er en i en gruppe, uavhengig av profesjon. Fellesskapet i en kontingent er nesten berusende godt.

Som prest i en menighet blir man ofte tildelt bestemte karaktertrekk. Mennesker i menigheten kan omtale sin egen prest som så "alminnelig". "Å være alminnelig" som prest blir sett på som en tillitserklæring. Nå er det slik at de aller fleste prester er helt alminnelige. Det som kan skille en prest i dag fra et annet menneske er prestens lange universitetsutdanning. Historisk

sett er det i kirken skapt et skille mellom prest og menighet, ved at den geistlige ble opphøyet eller opphøyet seg selv i forhold til menigheten (befolkningen ellers). Goffmann skriver at en person sannsynligvis vil fremstille seg i et lys som er gunstig for ham selv, gjennom det han sier og det han gjør (indirekte) (Goffmann, 1993, s.15-16). Prestene har ofte vært verbalt sterke. I tider da det var de færreste som hadde høyere utdanning fremsto presten som flinkere enn andre. Prester har tilstrebet å leve som gode eksempler, men ikke alltid fått det til. Selv om det i dag er et annet ideal i forhold til prestedtjeneste, sitter historiens bilder av presten igjen hos enkelte. Goffmann skriver ”Dersom iakttageren ikke på forhånd kjenner vedkommende, kan de i hans oppførsel og utseende finne holdepunkter som gjør det mulig å trekke inn tidligere erfaringer med personer som kan minne om ..., eller ...- de kan anvende stereotyper ved bedømmelsen” (Goffmann, 1993, s.11). Det er mulig at feltprestens ønske om å være en del av fellesskapet er en av årsakene til at feltpresten går inn i humanitært arbeid. Ved å være en del av et fellesskap vil feltpresten bli alminnelig, i den betydning at hun gjør det samme som andre; spiser, sover, trener med mer. Et felles humanitært prosjekt styrker det gode fellesskapet i en kontingent.

Identitet skiller og forener mennesker. Et fellesskap vil trekke grenser om sitt. For at noen skal være innenfor, må noen være utenfor (Eriksen, 1994, s. 40). Det militære fellesskap vil også vektlegge likhet innad og ulikhet utad. Det er ikke slik at alle i militær uniform tenker likt, langt i fra, men de tenker likere ut i fra sin militære utdanning og tradisjon. Feltpresten blir definert innenfor det militære miljøet fordi begge parter går i uniform. De har felles ansvarsoppgaver som er avgjørende for å lykkes med misjonen (oppdraget i Kosovo). Feltprestens oppdrag er å være til stede for den enkelte soldat slik at livskvaliteten blir best mulig i den gitte situasjonen.

På en måte lever feltpresten i to verdener, som prest og offiser. Feltprestens identitet som prest og feltprestens identitet som offiser kan komme i konflikt med hverandre, fordi de er overlappende. Barth beskriver rollekonflikter i sitt essay om ”Rolledilemmaer og far sønn-dominans i slektskap systemer i Midtøsten”. I Barths essay er en av løsningene på rollekonflikten at man unngår å ha begge roller samtidig (Barth, 1996, s 70). Dette er ikke mulig for feltpresten, hun er både ordinert prest og offiser hele tiden, alle steder. Bart skriver: ”det er tydelig at en relasjon kan være dominant over en annen, den får forrang og endres ellers relativt lite, mens den andre relasjonen blir latent og/eller atferden endres sterkt, fordi taktiske vurderinger av mulige gevinster og tap er av en slik art at en relasjon oppleves som

den mest avgjørende” (Barth, 1996, s 73). Ved å vektlegge offiser relasjonen og gjennomføre det humanitære arbeidet uten innvendinger vil feltprestens gevinst være anerkjennelse hos militær og faglig sjef, da begge hadde måloppnåelse knyttet til feltprestens gjennomføring av humanitært arbeid. Feltprestens rolle som prest, forvalteren av Ordet og sakramentene, vil måtte vike. Det er den rollen som må vike som endres. En slik løsning kan medføre at feltpresten ser bort fra sin identitet som prest over tid og opptrer som offiser. Over tid vil dette svekke prestens integritet og feltpresten vil fremstå som en kristen offiser uten styrke til å være et etisk korrektiv til militær atferd. Han skriver: ”Når man utformer sin atferd mot den ene, er man systematisk hemmet av behovet for å unngå å fornekte noe som er viktig i ens relasjon til et annet tilstedeværende medlem av husholdet” (Barth, 1996, s 68). Kanskje kan det være riktig å minne om at feltpresttjenesten er en litt langsom tjeneste i den betydning at ikke all prestetjeneste er synlig for avdelingen. Prestetjenesten inneholder bl.a. samtaler, bibelstudie, bønn, kirkelige handlinger og sjelesorg. Det er viktig at feltpresten beholder sin identitet som prest og offiser, og ikke kun blir offiser. Feltprestkorpset vil være ønsket i forsvaret hvis det kan levere god prestetjeneste. Gode offiserer kan forsvaret finne andre steder.

Feltpresten har identitet som kone, prest, lønsmottager med mer. Bildet på identitet som lag som ligger utenpå hverandre er enkelt å bruke. Eriksen påpeker også at enkelte gruppefelleskap er overlappende, de kan ikke legges utenpå hverandre (Eriksen, 1994, s. 39). Feltprestens forpliktelse til ordinasjonsløftet er en form for identitet som er overlappende eller griper inn i andre identiteter. En prest har plikt til å forvalte Ordet og sakramentene (dåp og nattverd). En prest som ikke etterlever denne plikten kan bli fratatt ”kappe og krave”, dvs. at feltpresten avskjediges og ikke kan virke som prest i Den norske kirke. For å virke som prest må man tilhøre Den norske kirke (være døpt), være cand. theol. med praktisk seminar og være ordinert (vurdert av biskopen til å kunne utføre prestetjenesten). Under ordinasjonen lover presten å forkynne Guds ord klart og rent, og forvalte sakramentene.

Som følge av ordinasjonsløftet, og etter Jesu ord om nestekjærlighet forsøker presten å leve etter dette. Diakoni er nestekjærlighet i praksis. Diakoni defineres som ”ansvarlig tjeneste for evangeliet utført av kristne gjennom gjerninger og ord som svar på menneskers behov” (Dictionary of the Eucumenical Movement, 2002 i *Diakoni i kontekst*). Med det menes at feltprester i tjeneste også har et ansvar for sine med borgere i verden, og et særlig ansvar for de som ikke har dekket sine primære behov som f. eks. mangel på mat, klær og husrom. Det

store sosiale forskjeller i vår verden. Det betyr at den del av verden som har mye også plikter å hjelpe mye. Det å hjelpe et andre mennesker er en kunst, og det har vært gjort mange vellykkede og mindre vellykkede forsøk gjennom tiden. Innenfor diakoni er det viktig at man forhindrer å øke forskjellen og skape situasjoner der noen mennesker alltid er ”ressurssterke hjelpere” mens andre blir ”hjelpeløse mottakere”. Denne type diakoni gir ikke rom for likeverd og gjensidighet. Mye diakoni har gjennom tiden blitt organisert som veldedighet (Diakoni i Kontekst, 2010, s 49). ”Slik hjelp har en tendens til å være formynderisk og fremmedgjørende, ettersom den organiseres ut fra det som tjener og møter helperens behov” (Diakoni i Kontekst, 2010, s 49). Jeg mener at feltprestens situasjon som en representant for en militær enhet vanskeliggjør det å fremme likeverd og gjensidighet gjennom humanitært arbeid i forhold til diakonien. Nettopp fordi en militær avdeling har i sitt oppdrag et annet mål; de skal om nødvendig bruke makt for å bevare/oppretholde freden eller skape fred. En feltprest kan se på seg selv først og fremst som en prest, men lokalbefolkningen ser først og fremst en kvinne/mann i uniform som bærer våpen og som er en del av en militær enhet. Derfor vil humanitært arbeid som er motivert i tanken om diakoni, utført av en militær enhet ikke fremme likeverd og gjensidighet. Det vil per definisjon ikke være diakoni. Jeg mener prestens ønske om diakonal tjeneste kun kan rettes og gjennomføres ovenfor den gruppe mennesker (i dette tilfellet den militære avdelingen) man er satt til å prest ovenfor.

Humanitært arbeid kan være både religiøst og ideologisk begrunnet. Kirken var tidlig ute med å drive diakonal tjeneste ovenfor mennesker som hadde behov for hjelp på grunn av fattigdom, sykdom eller andre sosiale årsaker. Siden kom de ideologisk motiverte hjelpeorganisasjonene. I dag står både den internasjonale nødhjelp, utviklingshjelpen og internasjonal diakoni ovenfor den samme utfordring: I møte mellom mektige og avmektige mennesker er det en konstant risiko for at makten blir brukt på en uheldig måte eller misbrukt (Diakoni i Kontekst, 2010, s 91). For å forhindre dette laget nødhjelpsorganisasjonene retningslinjer eller *codes and conduct*. Disse retningslinjene inneholder vanligvis prinsipper og verdier, standarder eller atferdsregler som en veiledning for den ansatte, i deres faglige arbeid. I dokumentet ”Diakoni i praksis” som ble gitt ut av Det lutherske verdensforbund er det satt fokus på nettopp dette: ”forståelse av diakoni og diakonal praksis”. Kjell Nordstokke er redaktør for dokumentet som gir retningslinjer for diakoni: ”Diakoni i praksis er klar over sine begrensninger, og bevist på faren for å skape avhengighet” (Diakoni i Kontekst, 2010, s 93).

Mauss sitt utgangspunkt om gaven er at det oppstår et pliktmessig avhengighetsforhold som oppstår mellom giver og mottaker. Diakoni kan skape avhengighet hos mottaker. Mauss skriver at ”doktrinene om veldedighet og almissegiving” (Mauss, 1995, s. 36) fikk sin utbredelse blant annet med kristendommen. Det hebraiske ordet zesaqa endret betydning, fra å utelukkende være et rettsprinsipp til å bli en almisse (Mauss, 1995, s. 36). Et rettsprinsipp handler om plikten til å motta hjelp, de fattige hadde krav på hjelp fordi de var fattige. En almisse har et annet subjekt, det betyr at den rike har plikt til å gi fordi han er rik. Gaven til de nødstilte har også til hensikt å blidgjøre gudene. Ved å blidgjøre gudene får giveren av gaven noe igjen i form av gudenes mildhet ovenfor ham. I kristendommen kjenner vi igjen i Jesus ord: ”Det dere gjorde mot en av disse mine minste brødre, gjorde dere mot meg” (Mt 25,40). Diakoni er i følge kristendommen en følge av å være kristen.

I forhold til deltagelse i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner kan feltpresten ha ønske om å utøve nestekjærlighet gjennom humanitær innsats. I historien har det dessverre vært mye rart som har vært kalt nestekjærlighet, både innenfor diakoni og misjon. Diakonien i kraft av å være en ansvarlig tjeneste utført av kristne, rommer likeverd og gjensidighet ovenfor dem som trenger hjelp. Hvis diakonal tjeneste ikke innebærer respekten for mennesket det møter og hjelper er det ikke diakoni. Humanitært arbeid som en måte å leve ut kristen etikk setter strenge krav til gjennomføring. Nestekjærlighet trenger ikke være en god gjerning hvis den løsrives fra konteksten

4.2 Humanitært arbeid som en legitimering av feltprestens tilstedeværelse i internasjonale operasjoner

Erfaringer fra internasjonal tjeneste er ukjent for mange. Jeg vil innledningsvis gi leseren et lite innblikk i hvordan en feltprest opplevde å ta fatt på sin tjeneste i Kosovo sommeren 2004. Mitt første inntrykk av Kosovo var at det er et vakkert land, med store åsrygger og fjell i grensene mot sør og vest. Det er også et hardt prøvet område så vel politisk, økonomisk som miljømessig. Da vi ankom Kosovo var den norske militærbasen Camp Lebane i ferd med å bygges ned. FIST L/H levde på Camp Bondsteel, den største amerikanske basen siden Vietnam-krigen. Basen har mulighet til å ha opptil 7000 soldater og det er et eget lite samfunn. Arealet er 3,82 kvadratkilometer. Selv om vi levde i Kosovos sikreste camp, hadde den norske delen av KFOR X høye gjerder som hindret innsyn og en egen liten vaktavdeling. Vår kontingent benyttet basens fasiliteter som messe, trenings rom, kirke, frisør, kino med mer, likevel hadde vi liten kontakt med de amerikanske soldatene. På kveldene satt vi i vår

egen bar (det ble kun servert mineralvann), så norsk TV og leste norske aviser. På en måte ble FIST L/H en situasjonsbestemt gruppe, som vernet om sine grenser (Eriksen, 2010, s. 259).

Det var enkelte i ledelsen som stilte spørsmål om nødvendigheten av å ha en prest til stede fordi det var relativt liten trussel rettet mot den militære enheter i Kosovo 2004²¹. Nye vurderingen av feltprestens tilstedeværelse kom bl.a. som en følge av endringer i økonomiske bevilgninger. Militær sjef i FIST L/H, militær ledelse i Norge og prestefaglig sjef hjemme i Norge var delaktige i diskusjonen om feltprestens tilstedeværelse i FIST L/H. Konklusjonen var at det ble besluttet at presten skulle bli. Befalet og soldatene som var i tjeneste var tydelige på sitt behov for prestatjeneste. De sa: "Hvis presten sendes hjem, hvem skal ta seg av meg og mine kompiser hvis en av oss dør? Hvem skal sørge for en verdig seremoni rundt mitt dødsfall? Hvem sørger for at jeg kommer hjem til mitt land?" Det er nødvendigvis ikke presten alene som er ansvarlig for alle disse punkter, men det er likevel en felles forståelse at dette er prestens ansvar og dette kan presten. Vi hadde heldigvis ingen dødsfall i Kosovo i 2004 i vår kontingent. I slike situasjoner kan prestens oppgaver lett forskyves mot humanitær innsats.

4.2.1 I hvilken grad bør feltpresten delta i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner sett opp mot egen faglige sjefs forståelse

I dette avsnittet ønsker jeg å se på hvordan feltprestens egen fagsjef stiller seg til feltprestens rolle i humanitært arbeid. Feltprestens faglige linje går via feltprestekorpset (FPK²²) til biskopen i Oslo. Samtidig er feltpresten avgitt til en militær enhet og er derfor under den militære sjefs kommando. Feltpresten er i en særstilling da hun er sjefens etiske rådgiver. Feltprosten leder FPK. Daværende feltprost (2004) hadde ingen betenkeligheter med prestens deltagelse i humanitære operasjoner. Da jeg var i internasjonal tjeneste hadde det allerede vært flere feltprester som hadde utført ulike prosjekter. Jeg tok opp denne problematikken under hjemkomstsamtalen etter endt tjeneste i Kosovo²³. Ledelsen i FPK ga uttrykk for at humanitært arbeid ikke var noen utfordring for internasjonal prestatjeneste, tvert i mot.

²¹ Trusselvurderingen var relativt lav. Situasjonen var likevel spent og vi gikk med våpen med ett magasin i (det var ammunisjon satt inn i våpenet). Våpenet var ikke ladet. I mars 2004 blusset uroligheter opp og flere svenske soldater hadde fryktet for livet. I løpet av høsten 2004 var det blant annet et bombeangrep mot et kjøpesenter som lå i nærheten av oss.

²² FPK er egen driftsenhet i den militære organisasjon. Lederen er feltprosten som er oberst av grad. I forhold til diskusjonen om presten bør være en del av den militære organisasjon har feltprestenes militære grad vært problematisert. Så lenge feltpresten har en militær grad hevdes det at man ikke er fri fra systemet.

²³ En samtale som gjennomføres med alle feltprester som har gjort internasjonal tjeneste. Under samtalen skal erfaringer på godt og vondt komme frem.

En mulig årsak til at FPK ønsket at feltpresten skal delta i humanitært arbeid, kan være at FPK har behov for å skape nye ”produkter” å tilby forsvaret. Begrensede økonomiske rammer medfører at de ulike driftsenheten blir opptatt av deres ”viktige og enestående” betydning for forsvaret som institusjon. FPK må som alle de andre militære driftsenheter produsere slik at de ikke får redusert de økonomiske bevilgningene. Dette kan være en av årsakene til at humanitært arbeid sto sterkt sentralt i FPK i 2004. En internasjonal militær innsats regnes som operativt, det som er operativt er innenfor satsningsområdene i forsvaret. Derfor blir det viktig at feltpresten er en del av den internasjonale enheten. Feltprestens innsats i humanitært arbeid under internasjonale operasjoner gjør feltpresten synlig og ”operativ”. Det vil medføre at feltpresttjenesten vil stå sterkere fordi den også blir en del av et satsningsområdet.

Feltprestens status inneholder visse plikter til FPK, som er feltprestens faglinje. Feltpresten bør være lojal mot feltprosten. Mangel på rollens forpliktelser kan medføre sanksjoner fra andre medlemmer i samfunnet (Eriksen, 2010, s. 57). Feltprestens mangel på lojalitet kan få følger for hennes selv. I 2004 var det vanskelig å få tilsetting som feltprest. Ledelsen i FPK hadde mulighet til å påvirke yrkestilsetting i korpset. For feltprester som sterkt ønsket fast tilsetting i FPK, ble feltprestens forpliktelser ovenfor FPK viktige for å oppnå målet om yrkestilsetning.

I feltprestenes tjenesteinstruks fra FIST L/H var humanitære prosjekter ikke omtalt. I 2004 opplevde jeg at ønsket fra FPK om gjennomføring av humanitært arbeid i internasjonal tjeneste var en uskreven regel i korpset. Et ønske som mange forholder seg til som ikke er nedskrevet, og som likevel er sterkt ønsket i organisasjonen (FPK), kan ha stor påvirkningsgrad. Symbolsk makt er i følge Bourdieu en usynlig makt som utøves av de som ikke kjenner den eller vet at de utøver den (Bourdieu, 1996, s.38). Slike uskrevne regler, eller forventninger og hvor valget kan få følger for fremtidig tilsetting mener jeg er en form for symbolsk makt. Det er ikke gitt at ledelsen i FPK selv erkjenner at de utøver symbolsk makt ved å unnlate å gjøre ”forventninger” til gjeldene regler. Det er vanskelig for feltpresten å si imot symbolsk makt, fordi det er jo på en måte ingen ting å si imot, samtidig som maktutøvelsen stadig foregår.

Derimot sto det beskrevet i feltprestens tjenesteinstruks fra FIST L/H at presten skulle være kontaktledd mot religiøse ledere i lokalsamfunnet. Mitt møte med munkene i et serbisk

ortodoks kloster belyser utfordringene ved en evt. religionsdialog. I utgangspunktet var ikke møtet en samtale mellom munkene og feltpresten, men et besøk i deres kloster. Vi som gruppe ble vist høflig omkring i klosteret og munkene fortalte om alt fra vinproduksjon til lidelsene som var blitt påført under urolighetene de siste årene. Vi fikk lov å komme inn i en gammel kirke som var innenfor klosterets murer. Vi ble bedt om å vise respekt for kirken. Det innebar blant annet at vi ikke kunne ta med våpen inn i kirken. Som kvinne spurte jeg om kvinner skulle dekke til hodet. Munken svarte at kvinner skulle i utgangspunktet dekke til hodet i respekt men det var ikke så farlig med meg. Jeg spurte om hvorfor det var slik? Svaret jeg fikk, tolket jeg dit hen at siden jeg var i uniform var jeg ikke kvinne i deres øyne.

Bourdieu beskriver en kabylsk "amabhul", en skamløs person som bryter regler for normal atferd i sin artikkel om ære (Bourdieu, 1966, s. 193). Denne beskrivelsen mener jeg kan brukes som illustrasjon i mitt tilfelle. De serbiske munkene så på den kvinnelige feltpresten som en slags amabhul. En prest som er gift, kvinne og bærer våpen bryter deres forventninger til hvordan en geistlig skal være. De serbiske munkene forholdt seg til meg som om jeg ikke eksisterte i gruppen av soldater. Munkenes atferd kan forklares med at de ikke vil nedverdiggis til å stå på lik linje med den norske feltpresten og at de derfor holder avstand til henne (Bourdieu, 1966, s. 193). De serbiske munkene tok ikke på alvor at jeg var prest, en religiøs leder i Den norske kirke. De viste respekt og høflighet ovenfor meg, men en likeverdig part i en religionsdialog kunne jeg ikke være i deres øyne.

Religionsdialog som det i feltprestens stilingsinstruks oppfordres til, er ikke mulig å gjennomføre som kvinne med til de serbiske munkene i Kosovo. Kosovo er et patriarkalsk samfunn. Jeg mener denne utfordringen knyttet til kjønn også er relevant for gjennomføringen av humanitært arbeid som krever respekt i forhold til bindende avtaler om gjennomføring hvor feltpresten skal være en av partene. Min erfaring etter kort tid i Kosovo var at likestilling og respekt for kvinner var svært forskjellig fra Norge.

Religionsdialog der det ikke er to likeverdige parter, er mest for feltprestens egeninteresse og hennes kulturforståelse. Det er ikke en religionsdialog som forener eller fremmer respekt mellom ulike konfesjoner eller religioner. Religionsdialog uten likeverdige parter har liten betydning i forsoningsprosessen i Kosovo. Nøytralitet er en viktig faktor for en god dialog. En kvinnelig feltprest som bærer våpen vil ikke oppfattes som nøytral i Kosovo.

Forutsatt at humanitært arbeid skal brukes i argumentasjon for tilstedeværelse i internasjonale operasjoner, bør det være vellykkede prosjekter. Da må FPK sentralt bistå med flere ressurser til feltpresten både i forkant, undervis og i etterkant av kontingents omfang. Det må også forventes av FPK at de arbeider med å finne kontakter lokalt da det er vanskelig å orientere seg i lokalsamfunnet på den måten at man er i stand til raskt å knytte de riktige kontaktene. Det er også viktig at det tilstrebes kontinuitet i humanitære prosjekt. Feltpresten har i kraft av sitt embete mulighet til å si at en handling er i strid mot personlig overbevisning, og dermed få fritak fra biskopen til å utføre handlingen.

4.3 Humanitært arbeid som et middel til å forhindre kjedsomhet

I begynnelsen av en kontingent er alt nytt og spennende, men etter hvert blir daglige gjøremål en rutine. I denne situasjonen har militær sjef behov for å fylle mening i en ellers så rutinemessig hverdag der "kjedsomhet" begynner å ta plass. Dette er en stor utfordring i internasjonale operasjoner. Soldaten kan oppleve kjedsomhet i "pausene" mellom oppdragene i internasjonale operasjoner. "Krig består av 5 prosent grufullhet og 95 prosent kjedsomhet" (<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=597221>) skriver feltprestene Mæland og Brunstad. "Kjedsomhet er oppmagasinert energi. Det å finne en god og skapende måte å ta ut slik energi på er svært viktig, sier Brunstad. Han nevner eksempelvis soldater som bruker tiden på å hjelpe lokalbefolkningen" (<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=597221>). Humanitær innsats brukes som meningsfulle aktiviteter for soldaten i internasjonale operasjoner, slik at han/hun ikke skal foreta uetiske handlinger. Hundeskytingen i Kosovo er eksempler på uetiske handlinger utført av soldater²⁴. Det er rett av militær sjef å ta kjedsomhet hos soldatene på alvor. FIST L/H hadde et oppdrag med mye ventetid. Militær sjef viser både omsorg for sitt mannskap, slik at de ikke foretar seg gale ting og han viser omsorg for lokalbefolkningen, ved å beskytte de mot flere overgrep.

²⁴ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=597221>

4.3.1 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til sjefens forståelse

Sjefen i FIST L/H ønsket at jeg som feltprest skulle være med å finne et humanitært prosjekt. Feltpresten har i kraft av sin status plikt til å motta og gjennomføre ordre fra militær sjef, da hun er en del av den militære kommandolinjen. Presten er også i en særstilling da hun er sjefens etiske rådgiver²⁵. En etisk rådgiver skal komme med klar og tydelig tilbakemelding til militær sjef hvis hun mener at noe strider mot en god etisk gjennomføring. I ettertid ser jeg at en redegjørelse som denne besvarelsen, ville vært en god og riktig tilbakemelding til militær sjef i hva gjelder gjennomføring av humanitær innsats.

I tilfeller av tretthet blir hjelpeprosjektet et middel til å oppnå bedre stridsdyktighet. Det humanitære arbeidet skal forebygge tretthet hos soldatene. Det er en etisk utfordring at det humanitære arbeidet blir et middel til å oppnå noe, fremfor et mål i seg selv. Det *kategoriske imperativ* strider mot denne måten å begrunne et hjelpeprosjekt på. Kant beskrev menneskenes frihet til å velge sin plikt. Man skal ”handle slik at man ikke bruker andre bare som et middel for egne formål, men behandler dem som et formål i seg selv” (Bourdieu, 1995, s.12). Et menneske som lever etter denne moralske regelen vil strebe etter å finne lykke knyttet til et moralsk levesett, dvs. at mennesket blir lykkelig ved å leve moralsk. I følge Kant ligger dette håpet ”om å bli lykkelig ved å leve moralsk” til grunn for å kunne tro på et høyere moralsk vesen (Gud) eller et liv etter døden (troen på den kristne oppstandelsen etter legemets død) (Bourdieu, 1995, s.14). Feltpresten bør tilstrebe og etterleve det kategoriske imperativ. Det betyr ikke at feltpresten er den eneste i en kontingent som ønsker å leve moralsk, tvert i mot opplevde jeg som feltprest at de kristne verdier var godt synlig hos den enkelte soldat som tjenestegjorde i KFOR X. Som soldat har man fått god opplæring i kristen-hummanistiske grunnverdier og etisk tenkning.

Bourdieu bruker Kant til å utlede sin teori om at sosial tilhørighet er avgjørende for menneskenes valg (Bourdieu, 1995, s.17). I FIST L/H hadde feltpresten og militær sjef ulike tilnærming til humanitære prosjekter. Jeg har valgt å bruke Bourdieus teori på feltprestens og sjefens ulike tilnærming til et hjelpeprosjekt. Utgangspunktet må da være at den militære sjefen og feltpresten tilhører ulike ”samfunnslag”. Og at deres grunnleggende forståelse av virkeligheten, deres *habitus* er forskjellig. Habitus er under bevisstheten, det betyr at verken

²⁵ jfr stillingsinstruks for feltprest i Kosovo 2004: Feltpresten skal være: ”rådgiver i etiske, personellmessige, religiøse og kulturelle spørsmål”

feltprest eller militær sjef er den bevisst. Som menneske har man avfunnet seg med sin habitus, og tilstreber ikke forandring av denne. Ulikhetene mellom sjefen og feltpresten kommer frem gjennom deres livsstil (Bourdieu, 1995, s.18). En militær sjef i luftforsvaret er ofte opptatt av tekniske/elektroniske ting, eller av biler og andre kjøretøy som kan oppnå fart. De er ofte sosiale og målbeviste. De foretrekker kanskje action filmer fremfor en langsom roman(bok)²⁶. Flere av mine mannlige kolleger (feltprestene) i forsvaret kan også gå under denne beskrivelsen. En feltprest er også meget sosial og har stor interesse for mennesket og menneskets relasjoner til Gud og medmennesket. Mine erfaringer tilsier at kjønn er en avgjørende betydning. I sosialantropologien kan man skille mellom to typer kjønn: Det biologiske kjønn, dvs. medfødte biologiske forskjeller og det sosiale kjønn. ”Det sosiale kjønn kan best studeres som en relasjon...”(Eriksen, 2010, s128). En feltprest som er kvinne defineres ut fra den militære sjef som er mann, og visa versa. Kan det være slik at den militære sjef som var mann, ubevist inntok maskuline holdninger som vektlegging av raske avgjørelser, ønske om rask og synlige endringer i prosjektet, fordi feltpresten var kvinne med tillagte kvinnelige verdier som omsorg, grundig forarbeid med analyse i forkant av avgjørelser. At motsetningene ble forsterket pga forskjeller. Disse såkalte kvinnelige sosiale verdier er jo også beskrivende for presten, slik at mannelige prester kan oppleve det samme i kraft av å være i besittelse av ”kvinnelige” egenskaper. Jeg undres på om det ikke var slik at den ”store” ulikeheten var skapt delvis på grunn av det sosiale kjønn i vårt tilfelle i FIST L/H.

På ett felt var det stor forskjell på feltprest og militær sjef. Feltpresten hadde sin ”avslappede” klesstil med en uniform som ikke alltid var helt korrekt. På militærbasene hjemme i Norge tilstreber de fleste soldater og befal etter å ha et perfekt utseende på uniformen. Det viste seg at ute i internasjonale operasjoner tillot alle seg å ha en litt mer avslappet stil. Alle, bortsett fra ledelsen, med unntak av presten som ikke klarte bedre. Dette førte til at det ble et ”skille” mellom sjefen/ledelsen på en side og feltpresten og soldater/befal på den andre siden. Presten ble en del av gruppen av soldater. Det var en fordel for feltpresten å bli en del av gruppen fordi hun da får innsikt om det skulle være noen problemer. Sjef og prest hadde jevnelige møter.

Både sjef og feltprest var enige i at rituelle markeringer som kirkeparade var viktig for kontingenten. Vi fikk fraktet en stein med navneplate over fallende soldater på Balkan, fra

²⁶ Dette er basert på et tilfeldig utvalg av noen av de sjefene jeg har møtt i min tid i luftforsvaret.

den gamle norske leiren til den nye norske militære enheten som ble bygget opp på Camp Bondsteel. Militær sjef og feltprest var enige i verdien av dette symbolet. FIS L/H var en del av et større oppdrag. Her hadde militær sjef og feltprest felles verdier/kulturell kapital.

Brekke nevnte jf. s.3 manglende kontinuitet som et problem ved humanitært arbeid. Det er stadig skifte av sjefer og feltprester, og gjør det vanskelig å få startet og ikke minst få fulgt opp prosjekter. For FIST L/H sin del ble det skifte av sjef og feltprest før hjelpeprosjektet var startet opp. Jeg vet at ny sjef og min etterfølger ikke fullførte hva vi hadde påbegynt. Det er vanskelig å få kontinuitet i impulsive humanitære prosjekter. Et humanitært hjelpeprosjekt som kan eksemplifisere dette er et skoleprosjektet i Kirgisistan i 2003. Den norske avdelingen gav støtte til å bygge opp igjen et skolelokale både i form av arbeidsinnsats og gjennom økonomisk støtte. Det ble også skaffet brukt datautstyr til skolen slik at lærer og elever skulle få tilgang til elektroniske hjelpemidler. I ettertid kom det frem at da det norske bidraget ikke lenger var lokalt stasjonert, kom ”kommuneansatte” og fjernet datautstyret fra skolen. PCene ble siden tatt i bruk av lederne i lokalsamfunnet. Her ble den lokale maktstruktur forstyrret, ved at ledelsen ikke lenger hadde det beste utstyret. Situasjonen i ettertid medfører at ”lederne i lokalsamfunnet” opplevde å ikke få beholde sin posisjon ved å ha det beste utstyret, og de henter noe som ikke er deres. Skolebarn og lærer opplevde at deres gave ble frarøvet dem. Ved bedre oppfølging/kontinuitet er det mulig situasjonen ville fått en annen utgang.

4.3.2 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til soldater og befal

Å være innehaver av en rolle gir retninger i handlingen. Rollebegrepet er et sosialt begrep. Det er knyttet forventninger om hvordan feltpresten skal oppføre seg. Soldatene har forventninger om at presten skal være til stede hvis det oppstår dødsfall. Feltpresten forventes å være troverdig, holde taushetsplikten og ha en god livsførsel. Feltprestens rolle er knyttet til hennes faktiske oppførsel som prest i forsvaret.

Feltpresten og soldatene levde tett på Camp Bondsteel. Feltpresten kan uttrykke seg gjennom to former for tegn (Goffmann, 1993, s. 12): Det første tegnet er det uttrykket feltpresten gir – det vil være verbal kommunikasjon og symboler som hun er i besittelse av som eksempelvis presteskjorte. Det andre tegnet er hva feltpresten avgir – det vil si de handlinger som feltpresten omgir seg med, bevisst eller ubevisst, for eksempel morgengretten, overholder taushetsplikten og annet. Humanitært arbeid kan også være et eksempel på hva presten kan avgi i form av sine holdninger og handlinger i utføringen. En prest som leder et humanitært

prosjekt vil være godt synlige. I samspillet (rollespillet) med presten vil soldatene søke etter hennes virkelige og sanne holdninger. Presten skal fremstå som støttende ved alvorlig skade og død, og en som er tilstede for soldaten når en han har behov for prestatjeneste. Feltpresten må være tydelig i uttrykket hun *gir og avgir*, slik at hun fremstår som en prest som kan og vil utføre sin prestatjeneste (sjelesorg, med mer). Vi hadde lite skader og ingen dødsfall og mye av feltprestens tid ble brukt til sosiale begivenheter som ”bar kvelder”, turer og jakten på det gode humanitære ”hjelpesprosjekt”. At feltpresten bruker tid på sosiale begivenheter er ikke galt hvis hun også klarer å bevare sin rolle som prest. Feltpresten handler bevisst eller ubevisst på en slik måte at hun gir uttrykk for hvem hun er, soldatene vil på sin side få et inntrykk av henne. Goffmann, 1993, s. 12)). Presten har sin plikt til å utføre prestatjeneste ovenfor soldaten og han har en rettighet om at han skal være ivaretatt på dette området.

En kontingent er satt sammen av mange ulike mennesker. I FIST L/H var det både militært personell og sivilt ansatte (med permisjon fra jobben) som gjorde tjeneste sammen. Vi hadde gjennom oppsetningsperioden (ca 14 dager intensiv trening) i forkant av utreise blitt noe kjent. Den dagen vi ankom Kosovo startet for alvor vår mulighet til å bli kjent.

Situasjonen i FIST L/H (Luftforsvaret/helikopterving) var annerledes enn FIST H (Hæravdeling) som vi avløste. Arbeidsoppgavene til FIST L/H var å bistå med helikopter støtte der KOFOR X hadde behov. Hæravdelingen hadde hatt ansvar for patruljering. Piloter og navigatører hadde kortere rulleringstid enn resten av mannskapet i kontingenten. De var i Kosovo i en måned og deretter en måned hjemme, totalt 6-12 måneder. De jobbet intenst og hadde krav om et bestemt antall timer i hviletid. Denne gruppen hadde lite tid til andre aktiviteter. Det tekniske personellet var ofte i beredskap og hadde liten mulighet til å forlate basen. Vakttroppen hadde ofte vakt og mye militær trening og lite fritid. Denne gruppen var relativt ung. Stabspersonell og annet driftspersonell hadde mulighet for noe fri. Personalet i FIST L/H var voksne (30-40 år) og hadde lite fritid. Interessen for hjelpesprosjekt var relativt liten. Befal som hadde vært ute i tidligere kontingenter var mest interessert. De hadde vært med på dette tidligere. Oppmøte på informasjonsmøter var lav 5-10 stk, inkludert stabspersonell. Stabspersonell var beordret fra sjef til å delta. På fritiden ønsket personellet å hvile. En kvinne i 40 årene sa at dette var hennes husmorferie, her fikk hun maten servert og hun hadde mulighet til å slappe av med en god bok når hun hadde fri. Ingen plikter utover seg selv.

Behovet for humanitære prosjekter kan være avhengig av alderssammensetningen på personellet, deres ønsker og behov og hvilke arbeidsoppgaver kontingenten er pålagt. Som feltprest mener jeg at det finnes andre aktiviteter enn humanitært arbeid som kan forhindre trøtthet blant soldater. Hobbyaktiviteter kan være like forebyggende. Andre alternativer er studier, ulike kurs og foredrag. De amerikanske soldatene på Camp Bondsteel hadde dette tilbudet.

4.3.3 Feltprestens rolle i humanitært arbeid i forhold til pårørende

Feltpresten har ikke et direkte ansvar for pårørende til soldatene. Det er opprettet hjemmestøtte lokalt for de pårørende hvor militært personell og feltprest hjemme er delaktige. Feltprestene blir likevel delaktige i kontakten med og støtten til pårørende. I mitt tilfelle var det ønskelig at jeg skulle skrive litt om dagliglivet på basen. Feltpresten fikk fast spalte i nyhetsbrevet som sendes til ektefelle/kjæreste, barn, foreldre i hjemlandet. Det ble små betraktninger som skulle "vise" litt av soldatens dagligliv i internasjonale operasjoner. I tillegg hadde jeg informasjonskvelder for pårørende underveis og etter endt tjeneste. Jeg fortalte om "jakten på det gode hjelpeprosjektet" i brev form og i foredrag i hjemlandet. Et humanitært prosjekt er ikke taushetsbelagt og kan derfor i større grad rapporteres i sin helhet.

De pårørende har ofte stort ønske om informasjon. De hjemme får opplysninger via media, nyhetsbrev fra forsvaret og telefonsamtaler fra soldaten selv²⁷. Forutsatt at økt mengde informasjon gir økt trygghet, kan man si at informasjon om aktuelle humanitære prosjektet vil bidra til at pårørende kan oppleve større trygghet. For soldatene vil det være lettere å tjenestegjøre utenlands når de hjemme opplever å bli støttet. Faren ved å følge det humanitære arbeid med en journalists øyne og rapporterer hjem til pårørende, kan være at det bli økt mengde fokus på denne type informasjon. "Godheten" i hjelpeprosjektet er lett å rapportere. Ved å fokusere på "godheten" fremfor det etiske dilemmaet det er at ektefelle/forelder/barn er en del av en militær operasjon, kan det bli lettere for pårørende. Det vil også være lettere og snakke med barn om at pappa eller mamma hjelper barn og voksne når de arbeider i utlandet, enn å fortelle/forklare innholdet i det faktiske oppdraget. Dilemmaet blir om man fører barn og voksne i hjemlandet bak lyset. At informasjonen ikke er i samsvar med virkeligheten. I følge Goffmann vil den andre alltid forsøke å gjennomskue hva en person uttrykker for å finne hans egentlige og virkelige holdninger (Goffmann, 1993, s. 11). Hvis feltpresten er med

²⁷ I dag er det langt vanligere, enn tidligere at soldaten holder kontakten via telefon eller e-post.

på å ”skjule” misjonens virkelighet, ved bevist å overfokusere på et emne vil hun bli gjennomskuet til slutt. Feltpresten vil da miste tillitt hos de pårørende og denne egenskapen vil bli tillagt andre prester senere. Feltpresten er i kraft av å være prest i besittelse av en rolle som er tillagt visse forventede handlinger. Når de pårørende møter en annen prest vil de ”trekke inntidligere erfaringer med personer som kan minne om den ...- de kan anvende stereotyper ved bedømmelsen” (Goffmann, 1993, s. 11). Feltpresten har derfor et ansvar i kraft av å være i besittelse av en rolle, slik at man ikke besudler den.

Det er hjelpeprosjektet i seg selv som er av betydning for denne gruppen, og ikke hvem som organiserer det. Et humanitært arbeid er ikke avhengig av å ha presten som delaktig. Fordelene ved at presten er delaktig er at hun har god kjennskap til kultur og religion. Det har utviklet seg en praksis med prestens tilstedeværelse i humanitært arbeid. Dette er knyttet opp mot feltprestens ansvarsområde som den som er ansvarlig for å legge til rette for utflukter hvis hensikt er å øke kunnskapen om den lokale kultur. Hvis feltpresten ikke er delaktig, vil det ikke oppstå noen utfordring ved feltprestens indre motivering, i kraft av ordinasjonsløfte eller overivrig nestekjærlighet. Det humanitære prosjektet vil like fullt være et militært humanitært prosjekt som skal vurderes etisk i forhold til gjennomføring og konsekvenser for lokalbefolkningen. Det er ikke nødvendig at det er en religiøs person som gjør den etiske vurderingen. Det finnes mange gode argumenter for at også andre yrkesgrupper kan gjøre dette²⁸. Det er likevel en tradisjon i forsvaret for at feltpresten er blitt sett på som etisk premissleverandør.

²⁸ I Nederland har man både feltprester og humanister som etiske veiledere.

5. HVILKEN BETYDNING HAR FELTPRESTENS ROLLE I HUMANITÆR INNSATS FOR LOKALBEFOLKNINGEN I KOSOVO.

FIST L/H i KFOR X fikk aldri gjennomført et eget hjelpeprosjekt. Som feltprest fikk jeg kontakt med deler av Kosovos lokalbefolkning under jakten på det gode hjelpeprosjektet. Vi var i kontakt med Røde Kors i Pristina. De satte oss i kontakt med en leir for romfolket. De levde under uverdige forhold og i et meget forurenset område i Kosovo. Gjennomsnittlige levealder for de som levde i denne leiren var 40-45 år. Det var mangel på sanitære forhold, mat, klær og skolegang for barna. Romfolket i Kosovo er en av gruppene som lever under ekstrem fattigdom. Det var behov for det meste i denne sigøyner leiren. Kirkens Nødhjelp har engasjert seg for denne gruppen i Kosovo etter 2004.. Behovet for økonomisk støtte og humanitær hjelp er stort i Kosovo. Korrupsjon og organisert kriminalitet preget Kosovo.

I dette avsnittet er analysen av humanitær innsats gjort ut fra humanitært arbeid generelt og ikke fra egne data, da FIST L/H ikke gjennomførte noe eget humanitært prosjekt. Mauss sitt prinsipp for gaveutveksling benyttes på humanitært arbeid i Kosovo.

Det finnes bestemte prinsipper for utveksling av gaver i følge Mauss. Han antok at lenge før pengene ble tatt i bruk fantes det regler for transaksjoner som fulgte det økonomiske prinsipp og moralske prinsipp. Utgangspunktet var at han fant dette grunnlaget i vårt eget moderne samfunn. Han gjorde sine feltstudier og kom frem til at det ikke fantes noen naturtilstand basert på disse prinsipper (Mauss, 1995 s.13-14). Derimot fant han et *system av totale ytelser* (Mauss, 1995, s.15). Første prinsipp var at det var kollektivet fremfor individet som var bundet av dette systemet. For det andre, omtaler Mauss at varen kunne være både en opptreden, en tjeneste og en gjenstand. Dvs. at humanitær innsats kan være en form for tjeneste eller opptreden. ”Systemet av totale ytelser” har karakter av frivillighet men er likevel obligatorisk, da brudd på denne frivilligheten kan medføre stor uenighet blant partene²⁹.

²⁹ På dette felt er jeg usikker på hvordan reaksjonen eller tilbakemeldingene ville vært i Kosovo. Her hadde det vært interessant å ha data fra Kosovo. Lokalbefolkningen var i 2004 sterkt preget av den politiske situasjonen på 80 og 90 tallet og den militære situasjonene fra 1999 og frem til 2004. Det virket som om det var mye sinne, frustrasjon og håpløshet i befolkningen. Særlig unge menn virket frustrerte og sinte. Arbeidsledigheten i Kosovo var høy, og de unge mennene tilbrakte mye tid på kafeer og diskuterte seg i mellom. Det var tilsynelatende lite konstruktive tiltak hos denne gruppen.

I sitt essay om *Gaven* skriver Mauss om overrekkelse av gaver og den sosiale plikten som oppstår hos mottageren. ”Den grunnleggende ideen i gaven er enkel. En ytelse må møtes med en gjenytelse, med mindre mottakeren skal havne i en skamfull og uverdigg posisjon vis-a-vis giveren” (Eriksen, 1995, s 227). Det finnes altså ingen gratis gaver. Utvekslingen av gaver er i følge Mauss tilsynelatende frivillig, men dypest sett obligatorisk. Å unnlate å gi eller å nekte å ta imot blir en fornektelse av samfunnets grunnverdier. (Eriksen, 1995, s 229). Det humanitære hjelpeprosjekt vil kunne fremstå som en gave med plikt til å gi noe tilbake. Denne plikten til å gi noe tilbake illustreres i en artikkel i Aftenposten i januar 2011 om såkalte ”private” hjelpeprosjekt og utnyttelse av sårbare grupper.

”Private” hjelpeprosjekt som er motivert ut fra enkeltpersoners ønske om å hjelpe, er i beste mening. Men et prosjekt uten en anerkjent organisasjon (NGO) bak som f. eks Røde Kors, har ofte manglende oppfølging og kontroll av virksomheten. En kommentator i Aftenposten hevdet at amatørmessig bistand kan skape arenaer for å utnytte barn. Denne artikkelen tok for seg ”fadderbarnas forbannesle”³⁰. Inger Anne Olsen skriver at da turistene fikk se den materielle mangelen på nært hold oppsto et ønske om å hjelpe. Mange privatpersoner sendte økonomisk bistand til de fattige. Mange faddere reiser jevnelig til sine fadderbarn, og nærheten mellom partene er selve kjennetegnet på denne type bistand. De profesjonelle bistandsorganisasjonene sørger for trygg avstand mellom fadder og fadderbarn. Olsen påpekte at nærheten åpnet veien for privat personer som hadde egeninteresse av å drive bistand. Egeninteressen kan blant annet være motivert i tilgangen til seksuelle tjenester.

Feltpresten har plikt til å handle med respekt for lokalbefolkningen. Denne plikten er hun forpliktet på som prest og som offiser. Feltpresten har med seg fra sin egen kultur at en gave mottas i ærbødighet. I norsk kultur plikter vi å være takknemlige når vi mottar en gave. Feltpresten vil ut fra sin bakgrunn forvente at det humanitære hjelpeprosjektet blir tatt i mot og at mottaker gjør sitt for at prosjektet blir til felles beste og ikke som en gevinst til enkeltpersoner. Etter tjenesten i Kosovo var erfaringene at i et område med høy grad av nød og kriminalitet er det en ”kultur” for at man sørger for seg selv først. Kirkens Nødhjelp har nå avsluttet sitt engasjement i Kosovo. Organisasjonene rapporterer om vanskeligheter knyttet til gjennomføring og stor grad av korrupsjon i befolkningen. Den sosiale tankegang som er godt innarbeidet i vårt demokrati er ikke så sterkt tilstede i Kosovo.

³⁰ Som også er tittelen på artikkelen: ”Fadderbarnas forbannelse” av Inger Anne Olsen, publisert i Aftenposten 06.01.11.

6. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

I denne masteroppgaven har jeg diskutert i hvilken grad feltpresten kan eller bør delta i humanitært arbeid i internasjonale operasjoner. Utgangspunktet har vært analysen av feltprestens rolle i humanitært arbeid i Kosovo i 2004.

Konfliktens bakgrunnshistorie er av stor betydning. For å gjennomføre av humanitært arbeid i internasjonal tjeneste er det nødvendig å forstå situasjonen og gjøre nødvendige vurderinger i forkant. God kjennskap til historien gir trygghet for feltprestens vurderinger.

Bakgrunnshistorien legger begrensninger for feltpresten i kraft av rollen som religiøs leder. I Norge er presten vant med å forholde seg til et todelt samfunn der det profane (verdslig) og det sakrale (religiøse) skiller. Durkheim hevder at alle samfunn skiller mellom det profane og det sakrale (Eriksen, 2010, s 208). I det moderne Norge har presten en geistlig funksjon innenfor det sakrale rom av samfunnet. Når presten opptrer i det verdslige rom, er hun fortsatt en offentlig person med status som prest, men hun forventes å opptre innenfor de verdslige regler. Milosevics brukte religiøse komponenter i det politiske spill, jfr. teologisk begrunnelse for folkemordet på kosovoalbanere. Dette mener jeg har ført til at skille mellom det profane og det sakrale ikke er like tydelig hos lokalbefolkningen i Kosovo. Jeg mener derfor at historien begrenser feltprestens mulighet til å opptre nøytralt. Feltpresten i Kosovo blir tildelt et sett med geistlige spilleregler uansett om hun opptrer i det verdslige eller religiøse rom. I tillegg til å være geistlig er feltpresten også kvinne. Dette er fremmed for kosovoalbanere og kosovoserbere. Det kan være ut fra den patriarkalske samfunnsstruktur eller at de har en teologisk begrunnelse der kvinner ikke kan inneha religiøse lederstillinger. Som kvinnelig feltprest begrenses min mulighet til å bli oppfattet som nøytral ut fra historisk bakgrunn og ut fra ortodoks teologisk begrunnelse. Basert på dette konkluderer jeg med at det er hensiktsmessig at humanitært arbeid i Kosovo ledes av mer nøytrale aktører enn feltpresten som er både militær, geistlig, og kvinne.

Etter min vurdering er ikke soldatenes forståelse av feltprestens rolle, til hinder for at hun utfører humanitært arbeid. Feltprestens rolle utspilles ovenfor soldatene. Goffmann skriver at en person sannsynligvis vil forsøke å fremstille seg i et lys som er gunstig for vedkommende (Goffmann, 1993, s.15). Feltpresten vil i møte med soldatene fremstille seg i et lys som er gunstig for hennes rolle som feltprest. Under en internasjonal tjeneste lever soldater og befal tett. Forsøker presten å fremstille seg bedre enn hun er vil hun raskt bli gjennomskuet av

soldatene. Kanskje er det at vi alle tvinges til å fremstå som den vi er som skaper det gode miljøet i en kontingent.

Tilbake til feltprestens rolle i humanitært arbeid. Goffmann skriver at en person har mulighet til å uttrykke seg på gjennom to former for tegn; det uttrykket man gir og det uttrykket man avgir (Goffmann, 1993, s.12). Begge uttrykksformer kan gjennomskues av tilskueren (soldaten i dette tilfellet). Gjennom det feltpresten *gir* via verbal kommunikasjon og symboler (presteskjorte) kan hun fremstille sin rolle som prest. Gjennom det hun *avgir*, den teaterlignende typen atferd som er ikke verbal. Denne kommunikasjonen kan være bevist eller ikke (Goffmann, 1993, s.12-13). Feltprestens opptreden vil bli vurdert av soldaten som hele tiden vil gjøre nye oppdagelser om hvem presten er og evt. avsløringer av falsk atferd. Jeg mener feltpresten kan skape bevissthet hos soldatene om hennes integritet som prest. Hennes prestefaglige ressurser vil også komme til syne gjennom samhandling. ”En person som har visse sosiale kjennetegn, har en moralsk rett til å vente seg at andre skal verdsette og behandle ham på tilsvarende måte” (Goffmann, 1993, s.20). Er feltpresten tydelig i sin rolle som prest, kan hun forvente at soldaten kommer til henne ved behov for prestetjeneste. Ut fra denne begrunnelse om feltprestens tydelige rolle ovenfor soldaten, vil ikke hennes rolle i humanitært arbeid overskygge hennes integritet som prest.

Et annet punkt i analysen er feltprestens dobbeltrolle i forhold til det å være både prest og offiser. En løsning på det å ha to roller er å ikke opptre med rollene samtidig (Barth, 1996, s.70). En feltprest kan ikke sjonglere med rollene sine og opptre vekselvis som prest og offiser. Feltpresten kan ikke være prest i kirkerommet og offiser på kontoret. Hun innehar begge roller samtidig. Dette er et av argumentene i diskusjonen om feltpresten hører hjemme i den militære organisasjon. Som prest og soldat har man ulike roller som er motstridene. Argumentene fra de som mener feltpresten ikke kan bære uniform og våpen (altså være militær befalingsmann) er at selv om man ikke aktivt er del av en handling (å drepe) er feltpresten likevel i besittelse av en rolle som medfører et kollektivt ansvar for enhetens handlinger. Barth skriver at en dominant rolle endres relativt lite, men den andre rollen må tilpasse seg. Atferden i den vikende rollen endres for å forhindre konflikt. Over tid vil rollen endres (Barth, 1996, s.73). En feltprest har to roller med tilhørende plikter og rettigheter til, og man må velge en av dem som dominant. Velger feltpresten å la offiserrollen være dominant, vil feltpresten styres av et militært kommandosystem. Det vil være problematisk å gå inn i kommandolinjen fordi i de tilfeller der feltpresten sier imot militære

handlingsalternativer vil hun gå inn i kommandostrukturen og derfor bli en del av den militære struktur. Feltpresten blir da ikke en religiøs støttespiller for den enkelte soldat, men en del av den militære organisasjon. Velger feltpresten derimot å la presterollen bli dominant, vil hun stå i fare for å frasi seg mulighetene til å være på innsiden av den militære kultur. Velger feltpresten i ytterste konsekvens å ikke gå i uniform og ikke bære våpen, blir hun regnet for en som ikke er "en av oss" i den militære organisasjon. Hun vil da få redusert sin mulighet til å bli regnet med og bli invitert med. Feltpresten vil ivareta sine plikter til å forvalte Ordet og sakramentene, men hun vil ikke ha noen menighet å forvalte det for. Pliktene i ordinasjonsløftet forutsetter at den utføres i relasjon til andre mennesker (menighet). Konsekvensene av denne tankegangen vil i ytterste konsekvens være at feltpresten blir stående utenfor. Det er mulig det er dette FPK frykter om de mister sine økonomiske bevilgninger. Det er derfor viktig for FPK at feltpresten deltar i "operativt" humanitært arbeid i utenlandstjeneste. Løsningen for feltpresten når rollene konkurrerer vil ofte bli den umulige løsning; forsøke å fastholde begge roller uten å la den ene bli mer dominant enn den andre. Dette er etter min mening en farlig tilnærming til rolledilemmaet, fordi feltpresten vil automatisk foreta en vurdering som gir gevinst eller tap, bevisst eller ubevisst, og velge rolle likevel. "Fordi taktiske vurderinger av mulig gevinst og tap er av en slik art at en relasjon oppleves som den mest avgjørende" (Barth, 1996, s. 73). En feltprest vil hele tiden vurdere hva som gir mest gevinst i forhold til rollen som vektlegges. Det blir viktig for feltpresten å være sitt rolledillemma bevisst

Det er et stort behov for hjelp i Kosovo. I dag lever 45 % av befolkningen under landets egendefinerte fattigdomsgrense og 17 % i ekstrem fattigdom (<http://www.norway-kosovo.no/Norsk/kosovo/fakta/Naringslivets-samfunnsansvar/>). Norge har bidratt med bistandsstøtte til området. FIST L/H's budsjett til humanitært arbeid var anslagsvis 40 000 kroner. Det er lite penger for forsvaret, men mye penger i et fattig område.

Jeg mener at feltpresten i FIST L/H ikke burde gjennomføre humanitære prosjekter i Kosovo 2004. Jeg ser argumenter for at det er forsvarlig å gjennomføre humanitært arbeid som feltprest i internasjonale operasjoner. Dette forutsetter bl.a. at det er bedre kontinuitet i de humanitære prosjektene. Feltprestens iver for nestekjærlighet krever stor bevissthet omkring diakoniens krav om å fremme likeverd. Humanitært arbeid som et middel til å forhindre kjedsomhet hos soldatene mener jeg er problematisk. Jeg mener det vil være mer hensiktsmessig med en mer nøytral person til å lede det humanitære arbeidet enn feltpresten.

Hennes sosiale kjønn, det at hun bærer uniform og våpen, samt at hun er geistlig er utfordrende. Det styrende prinsipp, er etter min mening respekten for lokalbefolkningen. Dette understøttes i kristne grunnverdier om respekten for skaperverket (mennesket), som ligger til grunn som et overordnet prinsipp i feltprestens egenforståelse og i den kirkelige struktur hos både feltprest, feltprost og biskop. Respekten for enkeltmennesket er også et overordnet prinsipp i kristen-humanistisk tankegang som det norske forsvar legger til grunn. Den militære tankegang om respekt er nedfelt i Genevkonvensjonen og gjelder i all krigføring.

Det ble skifte av sjef etter KFOR X og dermed ble det ikke fattet noen endelig beslutning om hvilket hjelpeprosjekt som skulle velges ut. Selv reiste jeg tilbake til feltprest tjeneste i Norge. Min naive iver kunne ha forårsaket til å forringe forsoningsprosessen hos et hardt prøvet folk ved å starte opp et humanitært prosjekt i Kosovo i 2004.

7. LITTERATURLISTE

Barth, Fredrik: *Manifestasjon og prosess*, Universitetsforlaget, Oslo 1996, (kap 4,5,12)

Bourdieu, Pierre: "The Sentiment of Honour in Karbyle Society". I J.G Peristiany (ed): Honour and shame. The values of Mediterranean Society.: University of Chicago Press S, Chicago, 1996

Bourdieu, Pierre: Innledning. Forfatterens forord. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*: Pax forlag Oslo 1995 (s.11-43)

Bourdieu, Pierre (1996): "Om symbolsk makt" i Kompendium 1, KOSIFF Delemne 4, 2004 UiT, Tromsø

Duijzings, Ger: *Religion and the Politics of Identity in Kosovo*, Hurst & Company London 2000

Durkheim, Emil (1971): "The social foundations of religion". I Robertson, R (ed): *Sociology of Religion*, Harmondsworth 1969

Goffman, Erving: "Forord" og "innledning" i *Vårt rollespill til daglig* s. 7-23. Oslo Pax (1956) 1993.

Eriksen, Thomas Hylland: "Identitet" Kap 3 i T.H Eriksen (red.): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug, Oslo 1994 (s. 34-52).

Eriksen, Thomas Hylland: *Etterord i Marcel Mauss: Gaven. Utsvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*, Cappelen OSLO 1995

Eriksen, Thomas Hylland (1996): "Språk og kommunikasjon" og "om takt og tplmodighet: en kort krysskulturell kommunikasjon". Kap 4 og 5 i J Brinkmann og T:H:Eriksen: *Verden som møteplass. Essay om tverrkulturell kommunikasjon*. Fagbokforlaget Oslo 1996, (s. 44-64)

Eriksen, Thomas Hylland *Små stede, store spørsmål – innføring i sosialantropologi*, 3. utg. Universitetsforlaget Oslo 2010

Mauss, Marcel: *Gaven: Utsvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*, Innledning og kap. 1: Cappelen upopulære Oslo 1995 (s.9-50)

Mønnesland, Svein: *Før Jugoslavia og etter*, 4. utg, Sypress Forlag, Oslo 1999

Nordstokke, Kjell (red): *Diakoni i kontekst: Forvandling, forsoning, myndiggjøring*, Det norske bibelselskap Oslo 2010

Bibelen, Det Norske Bibelselskap 1978/85

Forsvarets verdigrunnlag, Forsvarets Overkommando 1998